

N Á R O D O P I S N Á

revue ⁴/₉₂

N Á R O D O P I S N Á revue 4/92

ÚSTAV
LIDOVÉ
KULTURY
STRÁŽNICE

VYDÁVÁ Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR

REDAKČNÍ RADA: Hana Dvořáková, Dušan Holý, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová,
Anna Mlýnková, Martina Pavlicová, Karel Pavlišťík, † Oldřich Sirovátka, Miroslav Válka,

Tajemnice redakce a sazba: Anna Matyášová

Výtvarná spolupráce: Dana Chatrná

Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

OBSAH

Nežít jen z poslední módy (<i>Antonín Přidal</i>)	147
Z USA na Moravu (<i>Antonín Bajaja</i>)	147
Lidová moudrost (<i>Přemysl Rut</i>)	148
Jen jedna větvička z košaté lípy české hudby, ale... (<i>Zdeněk Bláha</i>)	151
Potřeba aktivní účasti (<i>Jiří Pavelčík</i>)	152
0 životě a díle Jaromíra Jecha (<i>Marta Šrámková</i>)	153
Postavy z dějin české etnochoreologie (<i>Martina Pavlicová</i>)	156
Život objektivem Ľuba Stacha (<i>Karel Pavlišťík</i>)	165
Slova na semeno (<i>-dh-</i>)	173
Ve Strakonících hučely dudy podesáté (<i>Zdeněk Mišurec</i>)	181
Posledné hornácke slávnosti bez colníc (<i>Martin Prášek</i>)	181
Mezinárodní festival dechových a folklórních souborů Zlín 1992 (<i>-pvk</i>)	184
Košice 1992. Medzinárodný folklórny festival (<i>Jarmila Paličková</i>)	185
Výstava ve Vsetíně. Příprava oslav 100. výročí NVČ. (<i>-mv-</i>)	186
Bibliografie národopisných příspěvků v časopise Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké (<i>Jiřina Kosíková</i>)	187
Učebnice ve třiceti výtiscích ! (<i>Dušan Holý</i>)	188
Eva Krekovičová: Slovenské koledy (<i>Jiří Pajer</i>)	188
Renesance regionální literatury (<i>-mv-</i>)	189
Odešel Pavel Šašinka (<i>Luboš Málek</i>)	189
Ústav lidové kultury v roce 1992 (<i>Josef Jančář</i>)	190
Resumé	192

V prvním čísle letošního ročníku Národopisné revue jsme uveřejnili dokument generální konference UNESCO z roku 1989, nazvaný Doporučení k ochraně tradiční kultury a folklóru, jímž se tato organizace OSN pro vědu, vzdělávání a kulturu obrací k vládám světa, aby věnovaly zvýšenou pozornost této tak křehké části všeobecného dědictví lidstva. Na text dokumentu navázala naše anketa. Ve čtyřech číslech tohoto ročníku NR se vyjádřilo k této části našeho kulturního dědictví dvaadvacet osobností z řad spisovatelů, sociologů, historiků, choreografů a publicistů. Pozoruhodné myšlenky příspěvků v anketě doplňuje několik odborných článků, zabývajících se otázkami, jež tak naléhavě předkládá uvedený dokument UNESCO.

Redakce

NEŽÍT JEN Z POSLEDNÍ MÓDY

V naší nové ústavě čtu, že všichni v České republice jsme odhodláni "střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství". Je to tedy ustaveno a bude protiústavní každá akce nebo lenost, každá horlivost nebo tupost, která zděděné kulturní bohatství poškodí nebo vykořistí.

Pochopitelně bude k takovým újmám docházet a leckdy se nedostanou před ústavní ani jiný soud. Je možné soudit svévolné zničení stavby nebo archivu, není možné soudit ničivé zpitvoření písňe nebo kroje. Žalovat někoho za to, že vám zprotivil folklór falšováním folklóru má malou naději na úspěch.

Úspěšnější může být potřeba udržet vedle pitvornosti něco velmi blízkého originálu. Taková potřeba se nedá zaplatit ani předplatit. Je ale možné podporovat ty, kteří ji umějí bez křiku probudit. Učitele, badatele, vydavatele a třeba i nejsolednější poradatele. Podporovat je znamená dávat jim příležitost, aby byli ještě lepšími probouzeči oně potřeby, kterou nazvěme potřebou nežít jen z poslední módy, ale také ze života lidí dávno pochovaných.

Z USA NA MORAVU

přijela před několika roky sestřenice mé matky. Country, z níž se jako malá holčička s rodiči vystěhovala už začátkem třicátých let, navštívila z několika důvodů. Především potřebovala sehnat podklady ke svému rodokmenu, protože genealogie jejího manžela (Angličana) se větvila snad až k Vilému Dobývateři a ona nechtěla, aby měl syn George, studující Harvard, sirotčí pocity. Ale důvodem nejbizarnějším (alespoň pro většímu příbuzných) bylo přání koupit si pravý slovácký kroj. Maminka, přestože je typicky městskou bytostí, jeden takový parádní úbor měla. Dostala ho kdysi od své tchyně z Kněžpole a dvakrát se jím dokonce našoňčila: poprvé, když v pětačtyřicátém vítala s kroužkem zlínských dam chlebem a soli rudoarméjské

důstojníky, podruhé, aby udělala tchyni radost. Opatrně tenkrát usedla na chvojím a pentlemi vyzdobený žebříňák a s mnoha dalšími krojovými děvčicami a robkami ji můj kněžpolský staříček odvezl na slavnou pouť ke svatému Antoníčkovi nad Blatničkou. Tenkrát byl staříček ještě kus chlapa, kterému nejvíc ze všeho slušely opratě, jimiž kočíroval své rousné, záviděníhodné koňstvo - záviděníhodné od Napajedel přes Velehrad a Hradiště až po Hodonín. V Blatničce seskočily ukodrcané krojeny z žebříňáku, usedly do hebké trávy, a jak si tak lebedily, přiskočil k nim fotograf a zvěčnil je. Když tu fotočku spatřila maminčina americká sestřenice Boydey (Božena) Malone, zajásala. A zajásala ještě víc, když uviděla fotografii number two, na níž chichotající se dámy ve slováckých krojích objímají své osvoboditele. Vytáhla z peněženky stodoláč. Vypadalo to, jako by tu bankovku chtěla někomu přilepit na čelo, ale maminka se zohla a z úložného prostoru pod pohovkou vyšoupla šuplík. Tentokrát Božka přímo zajuchala, asi se domnívala, že jsou v něm všechny kroje světa, ale byly tam uloženy (chráněny před moly krupobitím naftalinových kuliček) jen kroje mých rodičů.

A následovalo strojení ne nepodobné svatebnímu. Spodničky, baňaté rukávce, kordulka i fěrtúšek sice na obstarožní Mrs. Malone poněkud visely, protože mnohaletým pobytem za oceánem přišla o slovan-skou buclatost, náladu však měla

Tím napovídám, že tradice pro mě není muzeální kousek ani občasně davové pohnutí. Cítím ji nejsilněji jako něco soukromého, pro co se rozhoduji, protože to potřebuji, a co potřebuji proto, že mi to blízcí lidé vstúpili nebo vdechli jako možnou a posilující součást mého osobního života.

Jiní možná cítí a ctí tradici jinak, ale nemohu je ve svém citu napodobovat. Můžeme své citění jen respektovat. Tradice, tak často mnohohlasá, musí vstupovat do nového mnohohlasu. Tím je obživována a ten na oplátku sama živí. Tak toužebně vyhlížená pluralita neboli mnohost a mnohotvárnost koření z vědomí, že jsme se do této země nenarodili první ani poslední.

Antonín Přidal

LIDOVÁ MOUDROST

"Putování za lidovým uměním" nemůže mít dnes podobu nějaké "cesty do Damašku", náhlého obrácení velkoměstského intelektuála k pravému životu u prsu matky přírody, třebaže taková představa má právě pro velkoměstského intelektuála své kouzlo a patří k jeho oblíbeným sebeklamům. Svůdný hlas, vybízející k následování, bývá nejčastěji hlas lidové písně. Kdo by však poslechl a vydal se za tím hlasem, nalezl by panenskou zemi v troskách. Neboť písničky, pohádky, tance, kroje, nádobí, nábytek i architektura bývaly součástmi životního slohu, světa, v němž se člověk narodil, zamiloval, oženil/vdala, vychoval děti a umřel, to vše takřka pod širým nebem: čím byl ten svět menší a uzavřenější do stran, tím otevřenější byl směrem vzhůru. Tento svět se rozpadl: lidová architektura nepočítala s garáží, lidové divadlo nepředpokládalo televizi, lidové zvyky naopak předpokládaly obecně sdílenou víru i pověry. Svět lidové kultury se pod nárazy novodobých dějin rozbil na množství artefaktů, rituálů, pozůstatků, které už nikdo neslepí do původního celku, leda pro muzeum či rezervaci - tedy pro důkaz, že je to svět bývalý.

Nelze-li se do toho světa utéci a začít v něm ten pravý život, neznamená to však ještě, že nelze vnímat a docenit díla, která se nám z jeho trosk zachránila. Řekl bych dokonce, že právě jejich trvání ve světě proměněném, který je vymanil z původních účelů a vazeb, působivost těchto děl znásobilo. Teprve vyviklaný zub si můžeme prohlédnout ze všech stran a s kořenem, odpustíte-li mi to přirovnání. Teprve vytržením z každodenních funkcí se díla lidové kultury ocitají "v kompetenci" filozofie umění.

A teď se mohu vrátit - aniž proto opustím své pozorovací stanoviště - k tomu, co je na folklóru vsutku nejnápadnější: k poměru člověka a přírody. Brýle, jimiž se zejména lidová poezie dívá kolem sebe, jsou jako ta dvě okna ze scénické poznámky Friedricha Dürrenmatta - v pravém okně "nějaké severské město", vlevo "cypřiš". Lidová poezie vidí jedním okem přírodní děj, druhým děj lidský. Kole Jarošova teče voda dvojá, skoro-li sa rozejdem, galánečko moja. V širom poli dážd' ide, už moj milý nepríde. Co je to za nebe, nebe bez věždičky, co je to za svad'ba, svad'ba bez mamičky. Někdy se ty děje prolnou - Dybych byla jahodú, bílým kvítkem v háji, veru bych rozkvétala každým rokem v máji - , někdy je jeden metaforou druhého, ale často o sobě jen jaksi vědí, přejíce si navzájem svobodu a svébytnost. Člověk jde podél potoka, pak se jejich cesty zkrříží a třeba i vzdálí, ale z básníkovy zorného pole nemizí člověk ani potok nadlouho. Tím ovšem filozofie lidového umění nekončí, nýbrž začíná.

Pokračování jsem našel v pohádce o dvanácti měsíčkách. Znáte ji: macecha, aby se zbavila nevlastní dcery, pošle ji v lednu do lesa pro jahody. Děvče se plačky brodí sněhem, až dojde na mýtinu, kde sedí kolem ohně "dvanácte mužů": Leden až Prosinec. Maruška poprosí, aby se směla ohrát, a svěří se jim se svým trápením. Leden se domluví s Červnem a Maruška si nasbírá čerstvé jahody. Druhý den se pro ně z chamtivosti, závisti a zvědavosti vypráví vlastní dcera

barokní. Okamžitě se chtěla rozběhnout do ulic, kde by jistě upoutala pozornost, ale událost zčistajasna vyvrcholila zklamáním.

Ke kroji totiž patřil šátek, obrovský šátek plný květů a snítek rozhozených na pozadí dráždivém jak dužina zralého melounu. Jeho orientální nádhera dávala tušit, že je pro kraj tím, čím pro královské roucho koruna. Tomuto účelu odpovídal (jak dokumentovaly fotografie) i složitý způsob vázání, jehož výsledkem mělo být něco mezi povzneseností závoje a prostotou šátku; něco mezi výzvou a cudností: rafinovanost, kterou kdysi bojovaly děvčice proti Turkům nebo Francouzům. Maminka, které šátek pokládě (podvkrát) uvazovala nebožka kněžpolská babička, byla najednou bezradná. Boydey pořád mlela: vzpomeň si, vzpomeň si... a zoufale si onen vzácný, mlčenlivý, naftalínem páchnoucí kousek domova všelijak omotávala kolem hlavy, ale výsledek byl smutný. Podobal se zprzněnému turbanu. Můj mlčenlivý (bavící se?) otec navrhl, aby se jelo do Kněžpole, dámy mu vyhubovaly, že ho to mělo napadnout hned, a jelo se.

Kněžpolská teta Mařka a její kamarádky důchodkyně se stále ještě oblékají do krojů, nikdy jsem je neviděl v "městských" šatech, ale jsou to kroje všední; ty parádní, ty starodávné, kterými se kdysi dědina lišila od dědiny, se už nenosí ani do kostela. "Zaberú spústu času při strojení aj při opatrování," řekla teta

Mařka, vrátivší se před chvílí z kravína, a pokud jde o šátek, tak ten prý jí rozhrýzaly potvory myši. "Stejnak bych ho nezavázala, to tu uměla enom stará Jakšíčka, ale tá je od jara na pravdě Boží," doplnila upachtěná teta informaci, hned ji však (protože Bořka se rozplakala a vytáhla z peněženky 10 dolarů) zmírnila špetkou naděje. Sotva uschovala papírek s portrétem Alexandra Hamiltona v záhybech zástěry, poradila nám, abychom zašli za jakousi děvčicíou Ivetou Dostálkovou, která se v krojích vyzná, protože je ve folklórním kroužku a každý rok organizuje slavnou jízdu králů. Jenže Iveta vázala šátek po svém; k dávným představám o tajemnu a koketérii to mělo daleko.

Ale jelikož i jí se truchlící Mrs. Malone zželelo a navíc, podobně jako Mařka, si chtěla svého Hamiltona nějak zasloužit, věnovala Američance několik velkolepých kohoutích per. "Jsou to kosáry z pravého vlařáka," řekla, "ti už jsou na vymřeni, v celém Kněžpoli je jeden jediný, a to u nás na dvoře." Velmi nám tím darem pomohla, neboť obě pera na otcově klobouku léty zteřela, takže kraj, jímž měl student Harvardu George na krajanské slavnosti oslnit Ameriku, by ztratil na šohajské pýše.

Maminčina sestřenice Bořka tedy odletěla do United States nejen

Holena, k měsíčkům se chová sprostě, jahody nenajde, zabloudí a zmrzne, což se konečně v lednu dalo čekat.

V té pohádce jde o víc než o pouhé situování lidského života do drsné náruče živlů, o kýčovitě "sepětí s přírodou". Příroda tu také není jen "ekologicky" respektována; její řád je naopak porušen, překročen, totiž obměkčen silou Maruščiny pokorné dobroty. Neříká se tím nic menšího, než že kosmické zákony pocházejí z téhož zdroje jako zákony mravní. Jen ten, kdo ustanovil, že jahody budou zrát v červnu, může poručit, aby výjimečně uzrály už v lednu. A učiní-li tak proto, aby odměnil lidskou pokoru a dobrotu, bude to asi tentýž neznámý, který dal lidem mravní přikázání. (Úmyslně se vyhýbám slovu Bůh, neboť se mu vyhýbá i pohádka, spokojujíc se personifikací měsíců, tedy času.) Vírou ve společný původ lidské mravnosti a kosmického řádu dosáhlo lidové umění daleko za banální polopravdu o člověku jakožto "součástí přírody".

Zvlášť podivuhodné je, že takto fabuluje právě lid, jehož zkušenost s neúprosností přírodních zákonů je věkovitá a zaplacená celoživotním plahočením. Kdyby si pohádku o jahodách v lednu vymyslel velkoměstský intelektuál, který jahody nikdy zrát neviděl a jahodový kompot si může otevřít kdykoli, nevyvozoval bych z ní tak dalekosáhlé důsledky. Ale vyprávěl-li ji člověk znalý sucha i krupobití - Němcová uvádí Marku, služku v B. Ďarmotech, rozenou z Trenčanské - slyším za příběhem trpké doznání: když pro nás jahody v lednu nerostou, pak máme zřejmě srdce zlé Holeny. Kdybychom byli jako Maruška, zima by nebyla tak krutá.

Jistěže je to fikce, fantazie. Ale její hloubka a přesvědčivost svědčí o schopnosti lidového umění vytvořit svůj svět. Ne ten regionální, končící na hranicích Dolňácka či Hornácka, nýbrž svět duchovní, umělou skutečnost, k níž se utíkáme, abychom odtud lépe viděli do světa reálného.

Přemysl Rut

JEN JEDNA VĚTVIČKA Z KOŠATÉ LÍPY ČESKÉ HUDBY, ALE ...

Tím, že už nejsem nejmladší, nenechám se nacytat na švestkách paní hudbou, pokud se tak dá jmenovat ta, která nás odevšad pronásleduje, nebo chcete-li následuje od časného probuzení až do pozdního usínání. Je to široký tok, ba přímo veletok hudby, který protéká naší civilizací.

Přes uštěpačné poznámky leckterých kamarádů se mi v životě nezdálo nic zajímavějšího, nežli se zaobírat dávno zapomenutými melodiemi a veršíky, pod které se během minulých staletí podepsal jako autor český lid. Dokonce jsem je od mládí mezi starými pamětníky zapisoval. Tyhle nápěvy ve mně vzbuzovaly vždycky něco tajemného, sugestivního, něco mne k nim stále vábilo, poutalo, přitahovalo - dodnes nevím co. Mnohé z nich jsem používal jako drogy proti bolestem hlavy při milostných nesnázích. Jako redaktor jsem je nikdy nenásazoval v pořadech coby vatu, clonu nebo obal pro sebelepší myšlenky, přičilo se mi to.

Čeho se v dnešní ekonomicky a kulturně složité době bojím? Abychom to české lidové muzikantství, zpěvnost a tanečnost jednou nehledali s lampou za bílého dne. Alespoň mně to tyhle dny napovídají... Ano, jsme už docela jiní lidé než naši předkové a přesto, když naslouchám jejich radostem, steskům a nářkům zakódovaným do písní či tanců, zjišťuji, že sdělení do nich vložená v 17. či 18. století stále trvají a vstupují do našeho myšlenkového a citového světa. Do rozporného světa počítačů, krutého násilí, do civilizace ohrožené zvukovým smogem, trivialitou, plytkostí. O to více bychom měli dbát, aby české pra-pra-prapísničky nepřestaly pro naše generace vonět, stejně jako růže, jabloně nebo pomněnky. I ony jsou ekologicky ohroženým druhem.

Po pravdě řečeno, je to jen jedna větvička z košaté lípy české hudby a s tím by měla souviset i trocha skromnosti.

s rozvázaným šátkem, ale i ro-dopisem, který se jí podařilo odkrýt až do poloviny 13. století, kdy ho pohltil dým a dusot koní tatarského vpádu na Moravu. Soudím, že její příští cesta povede do mongolských stepí, kde, jak mimochodem utrou-sila, lidé opouštějí rodné jurty a zapominají tkát koberce.

Ale než se tam vydá, musím tuto story doplnit závažným sdě-lením. Za pár měsíců po odletu jsme totiž dostali od Mrs. Malone dopis s fotografií. Na fotografii je kromě ní a syna George ještě spousta kro-jovaných krajanů. Dámy a dívky mají na hlavách šátky - správně uvázané šátky, pánům a jinochům se na kloboucích třepotají kohoutí kosáry a ve všech obličejích je náramně veselí. V dopise mimo jiné stojí: My jsme tu pili plzeňské pivo a vizovická slivovica, jedli moravské uzené, vepřovou s knedlama a zeli a buchty s povídlama a makem a byl to veliký success. Všecky noviny v Texasu se tam o nás psalo, jak se my umíme bavit a zpívat. A já taky musím napsat, že žena jednoho farmer, co mají ranch asi 200 miles pod Dallas, tož ona zná ty šátky vázat a všecky nás to naučila a naučí to aj vás tam v country a budou chovat ty vlašské kohouty, aby se nic neztratilo a nic to krásné naše nezapomnělo ...

Antonín Bajaja

POTŘEBA AKTIVNÍ ÚČASTI

O tom, že v padesátých letech byl u nás folklór bezostyšně zneužíván ve jménu národních specifík v boji s tzv. "úpadkovými jevy zahrňujícími kapitalismus", nebude dnes nikdo diskutovat, to bylo jasné nejen odborníkům již koncem šedesátých a v sedmdesátých letech, i když se o tom nemohlo mluvit moc nahlas. I tu ovšem do jisté míry platí dávné přísloví, že každé zlo je k něčemu dobré. Po opadnutí vlny zájmu ze strany tehdejšího "šou-byznysu" přeložila a svou činnost dále rozvíjela řada souborů, které v době folklórní konjunktury vznikly na základě skutečného zájmu o lidovou kulturu. Jejich členové se konečně mohli věnovat svému koníčku bez neorganických vnějších zásahů.

Je přirozené, že základní kádry národopisných souborů se musely poměrně často obměňovat. Členové se ženili, vdávali, odcházeli za zaměstnáním a nemohli se soustavně věnovat souborové práci, která vyžaduje pravidelný nácvik. Ve většině bývalých "krůžků" však něco z doby aktivní souborové činnosti zbylo. Cítili potřebu aktivní účasti; nezastupitelný se ukazuje i další významný psychologický prvek - soutěživost: kdo zazpívá lépe, tomu se hraje. Z těchto důvodů byl všeobecně uvítán vznik besed u cimbálu. Začali se jich zúčastňovat záměrně o folklór, zvědavci a řada dalších účastníků. Tak se po čase v oblastech, kde původní folklór už před léty zanikl, objevil nový typ lidové zábavy, vycházející z místních tradic.

S tou, myslím si, nijak neskrbíme. Na druhé straně, moji milí bratři ve folklóru, nic jiného nám nezbývá, nežli ty naše dudy a cimbály milovat tak, abychom se za ně dokázali i setsakramentsky poprat, v blízkém okolí i na nevyšších místech. Dokážeme to? Byť s vědomím toho, že se nevyhneme lhostejné toleranci jedněch, ani rozhodnému odmítání druhých? Utěšovat se však můžeme tím, že stále ještě zbývá dost lidí naladěných na naši srdeční strunu, kterým lidové písničky přinášejí pocity drobných lidských radostí. Pro zvýšení sebevědomí přidávám dvě malé povzbuzující injekce.

Na veřejné rozhlasové nahrávce v Rokycanech vystupovala kdysi vedle orchestru Karla Krautgartnera Konrádyho dudácká muzika. Tenhle velký a usměvavý jazzman o přestávce za námi přišel a povídal: "Kluci, vy ani netušíte, jaké perly lidem rozdáváte. Já ty vaše improvizace obdivuju!"

Zdeněk Petr, známý skladatel a dlouholetý hudební režisér pražského rozhlasu mi vyprávěl, že natáčel všechny možné hudební žánry od dechovky až po symfonickou hudbu, ale když nahrával český folklór s Jaroslavem Krčkem, byl to pro něj vždycky neuvěřitelný zážitek, doslova něco jako odměna ...

Snad se velký Jan Amos neobrátil v hrobě, když si dovoluji do jeho citátu vložit dvě slovíčka. Přátelé muzikanti, čtete pomalu a nahlas: "I život (lidové písně) jest oheň. Oheň pak, nemá-li volného průchodu a ustavičného plápolání, hasne!"

Zdeněk Bláha

Jestliže sleduji fašankovou obchůzku muziky Martina Hrbáce po Velké, jsem na jedné straně nadšen výbornou hrou, zpěvem a celkovou atmosférou obyčejce, na druhé straně si však uvědomuji, že z teoretického hlediska je to poslední, stadium

obyčejce, z něhož zůstala pouze doprovodná muzika.

Avšak právě tato muzika - a s ní i další hudebníci a zpěváci z místních souborů - svérázným způsobem rozvíjejí novou tradici. Její společenský přínos je nepochybný.

Jiří Pavelčík, archeolog

O ŽIVOTĚ A DÍLE JAROMÍRA JECHA, 1918-1992

Marta Šrámková

V četných folklórních látkách má magickou funkci čísla tři. Je neuvěřitelné, jak symbolicky - bohužel ve smutném slova smyslu - to platí pro naši folkloristiku, pro niž byl rok 1992 rokem velkých ztrát: 31. července zemřel Oldřich Sirovátka, 26. srpna Karel Horálek - a 19. září Jaromír Jech - ten, jenž přišel přímo z nemocničního lůžka do Brna, aby v posledním rozloučení vzdal jménem naší folkloristiky, vědy a kultury čest svému dlouholetému příteli a spolupracovníkovi. Jeho projev byl však též vyznáním folkloristiky, zejména jejímu trpkému osudu, který ji od konce 60. let potkal. Nikdo z přítomných netušil, tím méně J. Jech sám, že jeho projev bude jeho životním vyznáním posledním.

Jaromír Jech se narodil 27. 8. 1918 ve Václavicích na Benešovsku. Na Karlově univerzitě v Praze studoval slavistiku a germanistiku. K folkloristické tematice se dostal vlastně oklikou prostřednictvím dialektologických výzkumů, které započal na Neveklovsku. Ale už z těchto

prvních terénních prací otiskl stat' s folkloristickým zaměřením¹, v níž shrnul vzpomínková vyprávění na dobu okupace a odboje. Dialektologická průprava, která se v další Jechově činnosti folkloristické projevovala jemným smyslem pro jazykovou stránku lidového vyprávění a pro jazykové prostředky folklórní poetiky, velmi usnadnila cestu J. Jecha - folkloristy k dílu J. Š. Kubína. Jech se ujal velkého úkolu: zhodnotil rozsáhlé Kubínovy sběry, vydal je znovu tiskem a opatřil bohatými komentáři.² Ale nejen to, J. Jech šel po stopách Kubínových a snažil se zjistit, co z tradice zachycené Kubínem žije ještě po padesáti letech. Z této metodologicky nově pojaté práce výtěžil velmi mnoho: jednak výsledky uložil do onoho kritického znovuvydání Kubína, jednak našel v Kladsku (v dnešním Polsku) dobrou vypravěčku Filomenu Hornychovou, jejíž rozsáhlý repertoár (118 čísel z většího množství) se stal základem jeho knihy o lidových vyprávěních z Kladska.³

Je to vlastně jedna z prvních monografií popisujících repertoár jednoho vypravěče. Poznatky o kladských pohádkách, o jejich etnické specifitě, uložil do speciální studie.⁴

Vědeckou dráhu začal J. Jech plně rozvíjet v Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV, jehož pracovníkem se stal po založení Československé akademie věd. Mimořádnost jeho osobnosti vedla k tomu, že byl v letech 1964-1972 ředitelem tohoto ústavu. Pak byl nucen z politických důvodů ústav opustit a odejít do nuceného důchodu a jméno Jech se ztratilo z domácí vědecké produkce. Osud čelného představitele, který naší folkloristiky zajišťoval mezinárodní věhlas, byl tak shodný s tehdejší osudem folkloristiky samé...

J. Jech se uchýlil do Pasek nad Jizerou, kde koupil chalupu Raisova "zapadlého vlastence" kantora Věnceslava Metelky, jehož paměti, které jsou vynikajícím svědectvím národního obrození venkova, skvělým způsobem vydal.⁵ Jechovo zakotvení v severovýchodních Čechách, předurčené jeho zájmem o Kubína a Kladsko, se stalo jeho silným inspiračním zdrojem. Účastnil se organizování tamního kulturního

života (pověstná byla jeho účast v muzeu v Pasekách, kde pořádal výstavy, např. Cyrila Boudy, hudební večery, např. členů České filharmonie aj.) a přivádí sem i zahraniční badatele. Spolupráce s nakladatelstvím Kruh v Hradci Králové se neomezovala jen na lektorskou činnost. Záhy zde Jech vydává - opět se vzornou ediční přípravou - autory lidových vyprávění reprezentující regionální folklór.

Odchod do nuceného důchodu pro J. Jecha neznamenal odchod od vědecké práce; její výsledky však valnou měrou publikuje v zahraničí. Jako člen světové organizace badatelů pro lidové vyprávění International Society for Folk Narrative Research (ISFNR) se aktivně účastní různých konferencí a kongresů (Bergen, Budapešť, Berlín, Hameln aj.), stává se spolupracovníkem proslulé Enzyklopädie des Märchens, pro niž vypracuje několik hesel. Inicjuje a spoluúčastní se vydávání západoslovanských pohádek (českých, slovenských, polských a lužickosrbských)⁷ spolupracuje při polském vydání a výběru západoslovanského lidového humoru⁸ aj. Za vrchol této "zahraniční" větve Jechovy činnosti lze pokládat druhé vydání jeho knihy věnované českým lidovým pohádkám⁹, které není pouhým přetiskem prvního vydání z roku 1961. Druhé vydání bylo podstatně rozšířeno, a to dvojím směrem: jednak zde Jech otiskl další pohádky z vlastních sběrů, jednak připravil velmi obsáhlé, podrobné a komparativisticky orientované komentáře, které spolu s rozsáhlou studií jsou vlastně úvodem do studia pohádek jako folklórního druhu a zároveň úvodem do českého pohádkosloví. V naší folkloristice tato vynikající Jechova práce, vysoce ceněná v zahraničí, získala však odezvu malou.

Centrálním tématem Jechovy vědecké práce byla pohádka, i když stranou nezůstávaly ani ostatní prozaické folklórní žánry. Měl udivující znalost materiálu i odborné literatury, což mu dovoľovalo analyzovat pohádku nejen jako samostatný folklórní druh, nýbrž i takové její aspekty, které jsou charakteristické pro její "život". Chtěla bych zde vyzvednout jen to nejhlavnější, co podle mého soudu patří k zásadnímu přínosu J. Jecha

české (i mezinárodní) folkloristice. - Je to především typologicko-komparativistický aspekt uplatněný Jechem např. ve studii o vztahu české pohádky k dílu bratří Grimmů.¹⁰ Srovnávací aspekt se týkal především vztahů česko-slovenských, česko-polských, česko-slovanských (i mezislovanských) a vztahů k sousednímu folklóru německému.¹¹ Velmi významný je aspekt historický (diachronní). Jech mu věnoval mnoho pozornosti, protože vývojový princip vedoucí k variačnímu procesu pokládal za přirozenou vlastnost folklórní látky.¹² Proto mu nemohly uniknout ani vývojové cesty pohádky v současnosti, stav její ústní tradice a knižní tradice, její transpozice do filmu, televize, rozhlasu.¹³ Jechovy myšlenky o propojení a vzájemné podmíněnosti ústní a psané formy prozaické tradice formulují vlastně principy shodné s nejnovějšími poznatky folkloristiky.¹⁴ Jsou i jiné tematické okruhy, jimž se J. Jech s hlubokou znalostí věci a se schopností abstrakce věnoval, např. důležitost tzv. návratného výzkumu¹⁵, problém typičnosti ve folklóru, předpoklady studia poetiky¹⁶ a vztah variability a stability lidového podání.¹⁷ Vypracoval zásady zápisové techniky folklóru¹⁸ a zabýval se otázkou vydávání folklórních textů;¹⁹ byl také jedním z těch, kdo stáli u zrodu významné ediční řady Lidové umění slovesné, kterou vydávalo nakladatelství krásné literatury a umění Odeon. Šíří Jechových odborných zájmů dokládá i jeho zpracování hornického folklóru z Kladenska.²⁰

Odborný zájem o folklór u kladských Čechů přivedl J. Jecha ke studiu lidové slovesnosti u jazykových menšin v zahraničí. V letech 1961-1963 se zúčastnil kolektivních výzkumů české minority v Rumunsku. Výsledky této jeho práce byly částečně zpřístupněny už dříve v Českém lidu,²¹ souhrnně však teprve v roce 1992, kdy se stal jedním z autorů knihy České obce v rumunském Banátě, kterou vydal Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV.

J. Jech však své znalosti neuložil jen do svých vědeckých prací, ale mnoho svých i cizích sběrů lidové slovesnosti zpřístupnil také v knížkách pro děti a mládež.²²

Výsledky Jechovy vědecké práce jsou sice částečně uloženy v Československé vlastivědě,²³ pro jejíž folkloristickou část připravil oddíl o pohádkách a o humorech a anekdotách, ale jeho práce z let sedmdesátých a osmdesátých - vydávané převážně v zahraničí - nejsou však bohužel obecněji přístupné. Není proto divu, že nejmladší studentská generace je vlastně ani nezná: vydání ještě do nedávna v knihovnách nebyla a jméno Jech bylo v naší folkloristice téměř tabu. Nebylo by nejlepším uctěním významu i památky J. Jecha úplná bibliografie jeho prací?

Vědecké, editorské, kulturní dílo J. Jecha tvoří jeden ze základních kamenů naší novodobé folkloristiky. Řadí se, jak upozornil O. Sirovátka již u příležitosti Jechových padesátin, k čelným představitelům české folkloristiky: "Jech jako by se pokusil svou prací sloučit vědeckou analýzu a srovnávací práci Tillova a Polívkovu s vášní pro živou tradici a se sběratelskými znalostmi Kubínovými."²⁴

Jak ale vyslovit lítost nad tím, že odešel Jaromír, člověk vzácně dobrý, až dětsky důvěřivý, bezelstný, příkladně pracovitý, ale také přímý, hrdý a nezlomený.

Poznámky:

- 1) O lidských dokumentech z Neveklovské. In: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Praha 1957, s. 39-57.
- 2) *Kubín, J. Š.*: Kladské povídky. Praha 1958; též: Lidové povídky z Podkrkonoší I. Podhoří západní. Praha 1964; též Lidové povídky z Podkrkonoší II. Úkrají východní. Praha 1971.
- 3) Lidová vyprávění z Kladska. Praha 1959.
- 4) *Jech, J.*: Pohádky kladských Čechů. (Příspěvek k otázkám etnické specifičnosti lidové prózy.) Český lid 46, 1959, s. 257-265.
- 5) *Metelka, V.*: Ze života zapadlého vlastence. Z rukopisné pozůstalosti vybral, uspořádal, textologicky připravil a slovem doprovodil J. Jech. Praha 1977,²1982.
- 6) *Hásek, P.*: Floriánovy úsměvy. Ediční příprava a doslov J. Jech. Hradec Králové 1982; Filip, D.: Pohádky ze zapomenuté země. Výběr, uspořádání, textová úprava, úvod, doslov a vysvětlivky J. Jech. Hradec Králové 1987.
- 7) Zvonící lipka. Pohádky západních Slovanů. Vybral a připravil P. Nedo, Lipsko, s kolektivem odborníků z etnografických pracovišť v Bra-

- islavě, Praze a Varšavě. Praha 1972. Jechovo jméno zde tedy uvedeno není, i když v původní lužicko-srbské mutaci jména všech jsou uvedena.
- 8) Skarb w garncu. Humor ludowy Slowian zachodnich. Opole 1979. Pod redakcją D. Simonides. Kol. V. Gašpariková, J. Jech, P. Nedo.
 - 9) Tschechische Volksmärchen. Berlin, Rütten und Loening 1961, 2. vyd. Akademie-Verlag Berlin 1984.
 - 10) Pohádky Karla Jaromíra Erbena v ústním podání. Český lid 58, 1971, s. 65-75.
 - 11) Např. Wpływy inter-etniczne na prozę ludową na Ziemiach Odzyskanych. Lud 48, 1963, s. 387-398; též: K otázce polsko-české redakce povídkových látek. Český lid 55, 1968, 65-69; též: K otázce slovanských povídkových látek a jejich redakcí. Československé přednášky pro mezinárodní sjezd slavistů v Praze. Praha 1968, s. 417-423; též. Fremdsprachige Windungen in der Volksdichtung. Zur Erforschung interetnischer Beziehungen. Deutsches Jahrbuch f. Volkskunde 11, 1965, s. 273-299.
 - 12) Poznání prvotní formy či výsledné formy. Český lid 53, 1966, s. 259-270; též: Variabilität und Stabilität in den einzelnen Kategorien der Volksprosa. Fabula 9, 1967, s. 55-62; aj.
 - 13) Der gegenwärtige Weg des Märchens in der Tschechoslowakei. In: Märchen in unserer Zeit. Hrg. H.J. Uther, München 1990, s. 131-148.
 - 14) Např. Lidová prozaická tradice v ústním a písemném projevu. In: Lidová tradice. Red. J. Jech a O. Skalníková, Praha 1971, s. 81-109.
 - 15) Formy "národopisného experimentu" při sběru folklórního materiálu. Návrh výzkum a opakované zápisy. In: Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací. Ústav pro etnografii a folkloristiku. Praha 1966, č. 1-2, s. 4, a také poznámky 2-4.
 - 16) Předpoklady pro studium poetiky folklóru. In: Národopisné informácie, 1987, č.2, s. 33-41.
 - 17) Relativitätsaspekte bei der Beurteilung der Variabilität und Stabilität. In: Volksüberlieferung. Göttingen 1968, s. 115-131; dále Jech, J. - Rychnová, D.: O proměnlivosti lidového prozaického podání. Český lid 41, 1954, s. 209 až 218; a také poznámka 12.
 - 18) O přesný zápis nářečního textu folklórního, folkloristického a etnografického. Československá etnografie 4, 1956, s. 55-67.
 - 19) Příspěvek k otázkám vydávání prozaického folklóru. Československá etnografie 6, 1958, s. 166-179.
 - 20) Lidová vyprávění na Kladensku. In: Kladensko. Život a kultura lidu v průmyslové oblasti. Praha 1959, s. 85-165.
 - 21) Kultura rumunských Čechů. Lidové povídky. Český lid 49, 1962, s. 161-172; též: Lidové povídky rumunských Čechů. Český lid 50, 1963, s. 343-357.
 - 22) Povídky babička povídačku. Praha 1962,²1969; Žerty s hashrmany a čerty. Praha 1965, ²1988; Pohádky z naší zahrádky. Praha 1970; Z Krakonošovy mošny. Praha 1982 aj.
 - 23) Československá vlastivěda III. Lidová kultura. Praha 1968, s. 257-269; 281-284.
 - 24) K padesátinám Jaromíra Jecha. Český lid 56, 1969, s. 115.

POSTAVY Z DĚJIN ČESKÉ ETNOCHOREOLOGIE (*Jan Jeník z Bratřic, Václav Krolmus, Josef Jaroslav Langer, Jan Neruda*)

MARTINA PAVLICOVÁ

Bádání o lidovém tanci má v českém národopise své pevné místo, ovšem zároveň si musíme přiznat, že nejde o oblast systematicky zmapovanou a propracovanou. V historiografické rovině se zatím stále můžeme opírat pouze o téměř stoleté dějiny tance Čenka Zíbrta Jak se kdy v Čechách tancovalo (1895), které navíc nejsou věnovány jen tanci lidovému. Možná však právě tato okolnost činí pro nás zmíněnou práci - přes její pozitivistické uchopení - stále inspirující. Kulturně-historický přístup Zíbrtův umožňuje vidět tanec nejen jako jednotlivost, ale jako součást života společnosti se všemi vazbami a funkcemi, které v ní plnil.

Přistupujeme-li k vybraným portrétům výrazných osobností, které patří do počátků zájmu o lidový tanec v 19. století, jde nám především o zachycení různých souvislostí, jež se projevovaly při formování jejich vztahu k této problematice. Zajímá nás, co je skryto za jmény a osudy, co je vedlo k jejich práci a poznávání tanečních projevů. Mohou se nám tak objevit některé méně známé nebo zasuté poznatky, které by se při běžném pohledu vytratily. Citujeme proto hojně z myšlenek těchto osobností a stejně tak z prací jejich kritiků či obdivovatelů, aby se přetlumočením neztratil ze slov původní význam a aby zůstala zachycena celková atmosféra a doba, ve které žili.

Jan Jeník z Bratřic (1756-1845)

"Jan Jeník z Bratřic byl vzrůstu nad obyčejnost většího a ve tváři vzezření přísného; jeho obcování bylo přímé a k dámám kavalírské; nad míru protivna byla mu lež, necht' pocházela z jakýchkoli úst. V prvním čtyřiceti-

letí nyn. století byl ve mnoha kruzích společenských v Praze pro své příjemné obcování a vlastenecké smýšlení dobře znám. Veliké měl zalíbení v hudbě a ve zpěvu a ve vysokém stáří uměl ještě zpívati národní písně, ba i celou zpěvohru, již se byl v seminariu zpívati naučil; této paměti použili při vydání národních písní českých J. Rittersberg a Fr. L. Čelakovský.

On byl moudrý a velice zkušený pán, humanista a proto dobrý společník; pročež býval do mnoha domů k obědům a k večerním společnostem zván."

Uvedená citace Tomáše Buriana jistě dobře charakterizuje Jana Jeníka, jehož kronikářské zápisky spadají na konec osmnáctého a do první třetiny devatenáctého století. Narodil se 6. ledna 1756 v Radvanově v jižních Čechách. V letech 1764-1773 studoval v jezuitském semináři v Praze a jako sedmnáctiletý se dal na vojenskou dráhu. V roce 1799 odešel do výslužby. Usadil se v Praze a brzy se stal mezi českými obrozenci vyhledávanou osobností. Zemřel 26. srpna 1845 ve vysokém věku osmdesáti devíti let trochu jako podivínský starý mládenec.

Význam Jana Jeníka z Bratřic pro české kulturní dějiny byl z různých hledisek několikrát zhodnocen. Nelze jej přehlédnout ani při zkoumání lidového tance a tance vůbec, přestože to u něj byl zájem spíše okrajový.

Jeník zanechal po sobě velké rukopisné dílo, ovšem třídění jeho odkazu je poněkud složitější, neboť z prací pořizoval nové opisy, často je doplňoval apod. Dnes tedy rozeznáváme tři verze tzv. Pamětihodností (podle názvu Paměti hodno všelijakých bývalého - nyní ale z cela opovrženého, ano již pominulého národu Českého se dotýkajících věcí...), které vznikaly od roku 1809 různými přepisy až do roku 1831, a dvě verze tzv. Bohemik (podle názvu Bohemica neb sbírky rozličných

příběhů a památních věcí, našeho království Českého se dotýkajícího...) z třicátých let.

Z Jeníkových sbírek čerpal taneční poznatky už Čeněk Zíbrt v knize Jak se kdy v Čechách tancovalo. Opíral se o Jeníkovy názvy tanců - dupavá, hulán, obkročák (rozkočák), rejdovačka, rejdovák a vrták. Citoval rovněž zajímavé pasáže týkající se zábav a společenského života - např. oslav korunovace z let 1791 a 1792, vzpomínky na masopust v dobách Jeníkových pražských studií nebo na bály první třetiny devatenáctého století: *"Veselé myslí je už Čech hned od svého narození. Zpěv a tanec miluje nade všechno, a pročež nezřídka spatřuje se, kterak v případech tanečních leckdy také staří lidé, otec neb matka z upamatování na své mladý leta se svými dorostlými dětmi, ano i kolikráte s vnoučaty svými při hudbě vesele skáčí a rejdí. Skoro každou neděli a svátek v roce, zvláště v čas masopustní, tančilo se v Praze všude, ku kterémuž cíli nemálo bývalo tanečních sítí neb sálů pro možnější obyvatele pražský připravené a světlem třpytící přichystané..."*.

Jeníkovými sběry lidových písní se podrobně zabýval Jaroslav Markl, který byl i jedním z jejich editorů. Ten ocenil tohoto sběratele především pro synkretické chápání písně, které viděl ve spojení hudby, slova a také tance. Právě z glosování některých písní se nám zachovaly konkrétní zmínky o tanci z počátku devatenáctého století. Svou písňovou sbírku Jeník nazval Písně krátké v větším počtu starodávné lidu obecného českého, kteréž při muzice neb hudbě dávaly se hráti, při čemž od tanečníků vesele se zpívalo a notně tančilo neb rejdovalo. K písni Dejme my si, má Terinko, rejdovačku zahrát (resp. k textu písně, protože Jeník neznal noty a nápěvy nemohl zapisovat, ale zazpívat je dovedl) napsal: *"Následují dva tance, nazvané rejdovák a rejdovačka; mělyť jsou stejnou hezounkou melodiji hudby. A bylť jest mezi nimi jedinký rozdíl, že se rejdovačka zdlouhavě, rejdovák ale zčerstva od muzikantův hrál, a tak se dle taktu hudby tancovalo. Ty tak nazvané figury v téměř tanci bylyť jsou velmi příjemný. Když se pak vrchnost z Prahy*

odebírali a jejich synkové neb mladí páni na vesnici v hospodách ty dva tance viděli od poddaných svých tancovati, zalíbil se jim ten rejdovák nade všechny tance jiný. Vyučivši se jej, vycvičili též slečenky sestřičky. Což oučinkovalo, že se napotom od pánův stavu vyššího a od tak nazvaných Honorationibus nikdy žádný bál nedal, aby se byl na něm rejdovák netancoval." U písně Hop, holka, slíkni kabát, zase uvádí: *"Tyhle dva tance, vrták a rozkočák, zavíraly v sobě divné figury. T.j. když se tanečnice dle taktu hudby široce rozkočila, tak v tom okamžení její tanečník svými nohami, též dle taktu muziky, v jejím rozkroku umírnivě tancoval. Což od modlíčův nebo pobožníkův za velikou pohoršlivost bylo jest pokládáno. A ne na dlouho nato, skrze krajské ouřady, ty dva tance se zapověděly."*

Jeník z Bratřic nevěnoval poznámkám o tanci systematictější pozornost, ale přesto se v jeho zápisech objevují. Na svou dobu žil Jeník z Bratřic zřejmě bez velkých předsudků, což mu dovolovalo pronikavý popis reálného života, bez velké autocenzury a idealizace. Především jeho sběry lidových písní jsou považovány za objektivní, bez upravovatelských zásahů. Totéž můžeme říci i o tanečních zmínkách. Ještě důležitější je však to, že odkryl atmosféru a kolorit tanečních příležitostí a společenských zábav své doby, a to nejen na venkově, ale i ve městě.

Václav Krolmus (1787-1861)

Václav Krolmus vstoupil do historie českého národopisu svou prací Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy s ohledem na bájesloví československé (vyšla v Praze v letech 1845-1851 pod pseudonymem W. Sumlork). Krolmus patřil mezi vzdělané a pokrokové vlastence. Byl katolickým knězem a jako jeden z prvních promlouval svá kázání v češtině. Zajímal se o archeologii, ale též o nejrůznější projev života lidu. Jak sám uvádí, jeho snaha poznat lidovou kulturu se datuje už od roku 1806, kdy začal shromažďovat své sběry.

Krolmusova sbírka nebyla mezi pozdějšími národopisci příliš ceněna zejména pro mytologickou interpretaci materiálu (kritikem byl Jiří Horák i Václav Tille), ovšem ranost zájmu jejímu autorovi nikdo neupíral. Krolmus tak náleží mezi první sběratele, kteří si všímali i lidového tance.

Přesto, že byl kněz, Krolmus tancovat uměl a tancoval asi rád, neboť byl i učitelem polky v Praze žijícího ruského skladatele Srezněvského. Proto zřejmě nepominul ve své výše uvedené sbírce ani poznatky o tanci. Jsou spíše kusé a nesoustavné, často jde jen o podtituly u názvů textů lidových písní (např. skočná; vosnák tanec národní), objevují se ale i drobné charakteristiky: "Minet (Menuetto) starý. Tato píseň je pozdravení staročeků, jež při hudbě o posvícení a o svatbách na kříž čili na kosů, mužský s ženskou vážně proti sobě kráčejíce, nejprvní tanec počnou zpívati a silně tancovali na vesnicích i v městečkách ještě okolo roku 1809." Na jiném místě podává zase tento popis: *"Staročeská píseň sousedská. Okolo Hříbu tanečník pravou rukou drže ženskou za levou, udělá krok pravou nohou a ženská levou jednou dobou před sebou, on po druhé krok levou, ona zase pravou opět jedním rázem na půl kroku se otočejí a si poskočejí, nikdy na celé kolo nýbrž vždy jen na půl měsíce oba se obrátějí, přičemž se zpívá..."* Dále se Krolmus zmiňuje o tanci v různých souvislostech, především při líčení zvyků a her, ale většinou jen ve velmi obecné podobě: *"Lidé... pod stromy se točejí a hasají, vejskají a zpívají..."* Obšrně se rozepisuje o dvou tanečních příležitostech v Praze - o slavnosti slavníku, která probíhala vždy na velikonoční úterý, a o jarní slavnosti Fidlovačka. Konkrétní taneční popisy zde nenacházíme, vyličení obou slavností je však podrobné a výmluvné. Krolmus se odvolává na nejstarší žijící pamětníky a jejich vzpomínková vyprávění, protože přikládal velký důraz co nejstarším zprávám, jež zřejmě měly zdůvodnit předpokládaný mytologický původ většiny jevů.

To, že Krolmusův zájem o tanec nebyl nahodilý, dokazuje výčet šedesáti sedmi názvů českých lidových tanců (tři názvy jsou uvedeny jako varianty) uveřejně-

ných v časopise Lumír v roce 1852. Jde o upozornění na chystanou sbírku nápěvů tanců, a právě názvy těch, které by měla sbírka obsahovat, jsou zde vyjmenovány, i když pravděpodobně ne všechny. Sbírka, kterou Václav Krolmus připravoval s Josefem Drahorádem, nebyla ani z větší části dokončena. Zůstal nám jen mimoděk sestavený seznam tanců, který patří k nejstarším u nás. Na něj pak navazovali někteří další zájemci.

Josef Jaroslav Langer (1806-1846)

Začneme-li se podrobněji zabývat literaturou, která se nějakým způsobem dotýká lidového tance, nesmíme přehlédnout nejrůznější jména literátů, kteří nám zanechali mnohdy skrytá, ale cenná svědectví. Mezi ně patří i Josef Jaroslav Langer, jehož život spadá do první poloviny devatenáctého století.

Narodil se 12. listopadu 1806 v Bohdanči a pokřtěn byl Josef František. Pozdější pozměněné křestní jméno souviselo s vlasteneckým citěním mladého spisovatele. Jeho život byl velmi pohnutý, jak o tom vypovídá řada vzpomínek přátel nebo životopisců. Po gymnaziálních studiích v Hradci Králové odešel Langer v roce 1826 do Prahy, kde si zapsal studium filozofie. Za dva roky však studia zcela zanechal a zabýval se výhradně literární činností ve vlasteneckých časopisech.

Ačkoli se jeho novinářské působení začalo slibně rozvíjet, byl v roce 1830 donucen otcem vrátit se domů. Příčin k odchodu z Prahy bylo zřejmě více, včetně politických, tato však byla nejpádňější. Z Bohdanče se Langer do Prahy ještě dvakrát vrátil. Pobýval v ní od konce roku 1830 do jara roku 1831 a od podzimu 1831 do začátku roku 1833. Odchod z Prahy v lednu tohoto roku byl již definitivní. Literární historikové soudí, že to znamenalo zlom pro Langra - básníka a literáta, který pak až do konce svého krátkého života (zemřel 28. dubna 1846) neopustil Bohdaneč. Zároveň však možná díky tomuto osudu nám Langer zanechal důležité poznámky o kultuře venkova těchto let, které, až na výjimky, dosud nebyly plně doceněny.

Langrův vztah k venkovskému lidu by sám o sobě nebyl nic výjimečného, neboť i v těchto raných dobách národopisné pozornosti se vyskytly osobnosti podobného zaměření. Výjimečná je však na svou dobu hloubka a nadčasovost tohoto pohledu. Podívejme se nyní, jak se uvedený Langrův zájem odráží v jeho životě a díle.

Životopisec Josef Pešek uvádí: *"Koncem jara a počátkem léta r. 1831 zabýval se Langer novou prací: všímal si zvykův a obyčejů lidu venkovského, zvláště lidové zvyky svatební ho zajímaly."* Langer totiž 29. července 1831 spíše svému příteli Věnceslavu Vášovi, že očekává zprávu o přijetí svého spisku "Gebräuche der Böhmen bei einer Nationalhochzeit" Bohemii. Článek však nebyl nikdy vytištěn. K uvedenému tématu se Langer vrátil zřejmě v roce 1833. Pravděpodobně přepracoval již napsanou německou studii do češtiny; část z ní, nazvaná České prstonárodní obyčeje a písně, byla vydána v roce 1834 v Časopise Českého musea, zbytek potom až posmrtně jako Svatební obyčeje a písně v roce 1861 v Langrových Spisech.

Langer si však nezačal všimát lidové kultury až po svém nuceném odchodu do Bohdanče. Okolní prostředí silně vnímal už od svých dětských let (v devíti letech si například poznamenal píseň U té naší studnice) a svůj postřeh uplatňoval i při pražském pobytu.

Samotná Bohdaněč byla podle svědectví Langrova přítele J. K. Tyla *"tichá, v rozkošné krajině mezi vodou a stromovím položená, podle příkladu jiných českých měst a městeček dlážděná i nedlážděná štace husarská, staré bydlo poctivých sousedů, domov jistého hezkého děvčete a plemeniště vyhlášených studentských radovánek, kterým se říkalo merendy"*. Langer se s potěšením toulal po kraji a o jeho vztahu k venkovanům svědčí také romantické literární líčení v jedné z jeho selanek: *"Není rozkošnějšího života jako rybáků polabských na dědině Rybtevské. Zde má každý rybák své vlastní jezero, štěpnými ověnceno lučinami, anebo zeleným hájem. Uprostřed jezer sou malí ostrůvky, na nichžto století topolové do nebe vypínají hlavy. Chýžky ty jejich pokojně sou v kvetoucím sadu a jenom na některém místě viděti je*

krov, zeleným ozdobený mechem. Chytání ryb, osívání skrovného pole a štěpování stromů jest jejich zábava. - I zalíbil se mi tento příjemný život, a já je Často navštěvoval s udicí svou, a chytával sem s nimi, nebo sou upřímný a hostinský lid, a mají pokrevníka rádi."

Zpěvu a tance si Langer u venkovanů všímal nejvíce. Snad to bylo dáno jeho uměleckým založením, snad i proto, že Langer sám byl náruživý a zřejmě dobrý tanečník a pravděpodobně i zpěvák. Již zmíněný J. K. Tyl na něj vzpomíná, jak *"při volném landrišu v kole šosy rozháněl"*. Langrovy poznámky o merendách, bálech a nejrůznějších tanečních zábavách se také často objevují v jeho osobní korespondenci a jsou kamínkem do mozaiky tanečních příležitostí venkovského města třicátých let minulého století a příspěvkem k vytvoření obrazu společenského života jeho obyvatel.

Langer však vytěžil ze svých tanečních postřehů a zkušeností ještě něco víc. Podrobnější čtení ve dvou již citovaných studiích České prstonárodní obyčeje a písně a Svatební obyčeje a písně nám odkrývá zajímavé momenty hodnocení venkovské lidové tradice. U první z nich ve třetí kapitole nazvané Spiš, panenka, neb nespíš (podle staré taneční písně) Langer píše: *"Žádný národ tak rád netancuje, jako my Slované, zvláště pak Poláci a Čechové. Ovšem že tanec polský nejkrásnější jest pod nebem; ale tolik tanců a v takových rozmanitostí, jako jich máme Čechové jinde i po Slovansku darmo bychom hledali. Ať sobě nikdo nemyslí, že národní tancové, jichžto nápěvy nám náš milovaný vlastenec, pan rytíř z Rittersberka, při českých písních podal, již všechny jsou, kteréž se v Českých dědinách tancují. Ještě několikráte padesát by se jich našlo; nebo každá krajinka, ba skoro každá víska má své tance obzvláštní, kteréž se ročně rodí a ročně umírají; větší díl jich pak ze starých se zachovalo věkův, zvláště takových, kteréž se starými obyčejí oužeji spojeny byly. K novým nápěvům najdou se i hned jiné skoky, k novým skokům vymyslí se nová slova; i tak není se věru čemu divit, že písně České prstonárodní mnohem hudebnější jsou a v taktu rozmanitější, nežli písně ostatních slovanských větví, nebo jistě písní našich*

polovice dobrá teprv pak se skládala, když nápevy již vynalezeny a s novými tanci spojeny byly." Langer nám tak bezděky poodkrývá proces folklórní tvorby, který i v pozdějších letech stál většinou mimo zájem národopisných badatelů. Všimá si rovněž vzájemného pronikání vlivů města a venkova, ale zároveň nezůstává jen u pozorování vnějších znaků tance. Odhaluje nám také onu psychologickou hranici předávání z generace na generaci, která se v určitých místech přerušuje a tradiční jevy nenávratně zanikají. Takovým příkladem podle Langra je staročeský tanec nabíhaná, který se tancoval především na svatbách: *"Neumí ho leč některý stařeček, a i ten jej bídě a nevkusně, takměř beze všech proměn tančí, požádán jsa. Divěji se staříčkému tomu tanci mladíkové, ale nikdo netančí po dědu svém, směje se zdaleka nejistým krokům vetších nohou."*

Ve druhé studii Svatební obyčeje a písně je Langer zaujat vynikajícími lidovými pěveckými interprety a způsobem jejich podání: *"Zpěvákem nazývá lid venkovský toho, který mnoho písní zná a v hospodě u muziky hudebníkům předzpívá. To činí sice skoro všickni jonáci; ale takový titul dává se jen tomu, který slova písně měnití a ve zpěvu - beze vši přípravy - na sebe, na svou tanečnici, na hosti aneb na počouchlého šenkýře vhodné, na větším díle vtipné veršiky dělati umí."* Stejně tak přesně líčí průběh svatební zábavy v hospodě nebo zpěvy potulného žebráka, kde přímo zachycuje variační proces ve folklóru:

"On se posadil ke stolu a společnost obstoupla slepého zpěváka. Tu počal zpívat písně dosti dlouhé a na větším díle satyrického obsahu, když se mu dříve řeklo, o čem píseň jednati a kterou osobu do ní přimíchati. Tyto písně, již samy v sobě dosti žertovné, ozdobil slepec ještě komickým průvodem, vyráží je první notu v taktu dlani, ostatní slabiky kotníkem svého palce na stole, čímž sobě veliké pochvaly získal."

Družbové, jimž tento a jiní podobní zpěváci známi byli, ujišťovali mě, že nikdy stejnou píseň nezpívá. I požádal jsem ho, aby o jednom předmětu vícekrát zpíval, např. o věrnosti ženské, a konečně jsem pozoroval, že zpěvák nikoli slova, rýmy však často opakuje; mimo to

mají v moci mnoho tak zvaných věčných forem, které mezi uložené písně vkládají; vyprahne-li jim pramen plodivosti, berou vždy outočiště k takové formě, a když se byli zotavili, básnějí dále."

Je s podivem, kolik podnětného a poučného nacházíme u předčasně zesnulého básníka, který ani zdaleka nedovrší své literární vlastenecké dílo. Až několik desítek let po Langrovi přišla velká vlna národopisného zájmu, ale jen málo mladších i starších badatelů hledalo kořen tvorby prostých lidí. V článku České Krakováčky v roce 1835 Langer napsal: *"Dědové a praotcové naši rádi sou bývali pohromadě a veselí, rozkošně zpívající písně; i aby zpěvu a radostem svým větší dodali živosti, provázeli písně své souměrnými kroky a skoky; tito jejich zpěvové, plody nenuceného vtipu a citu přirozeného, vyjasnili čela a zahrňovali srdce jejich. My pak - hanbíme se takměř všickni za zpěvy taneční, kdežto bychom se spíše měli stydět za to, že naše srdce nejsou tak Čistá jakož onano dědův našich, abychom plesající, jako oni před světem okázati směli, jaké tu city námi pohybují a vládnou."*

Langrova slova nebyla náhodná a vždy vyjadřovala znalost prostředí i situace. Ačkoli jeho práce zůstala nedokončena, v jejích úryvcích nacházíme úvahy, jejichž pronikavost nás dnes až překvapuje. Langrovo směřování k syntetizujícímu pohledu na lidovou kulturu a k hledání jejích zákonitostí předběhlo dobu, ve které žil. Neprávem tedy patří k opomíjeným osobnostem, a to nejen dějin taneční folkloristiky, ale i dějin národopisu vůbec: *"Že Vy ve svém listu mne lahodíte, a mně tolik v té věci zběhlosti připisujete, nevím co Vás k takovému domejšlení zavedlo. Já ovšem - nezapírám toho národního smejšlení, jevení citu a vtipu lidu našeho, dobře znám; také o jeho příslovích, písních, báchorkách a pověstech, a humoru národním, o jeho pověrách i věrách, dosti rozšířené mám známosti, ale posud toho sem nedocílil, abych z toho všeho v mysli své jediný obraz utvořil a všecko v jedinou myšlenku slil."*

Příčina toho jest, že sem posud málo ještě k vůli tomu cestoval - a kde bych vzal peněz? - a pak zapotřebí mi jest pilnější ještě studování našich dějin, a obyčejův

okolních národův, jelikož povždy náš národ na své sousedy i naopak onino na nás opět oučinkovali; mnoho cizího se nám sem vtrousilo, mnoho domácího zase roztrousilo, a v cizině kořen svůj vpustilo, vzrostlo a zdomácnělo. Mnoho bych o tom psátí musil, kdybych Vám všem na ukazech vyhynulých i posud živých, vyhledati, a důkazy i příklady všemi opodstatniti měl. Slovem, já k takovému podniknutí posud nedospěl, a - nezměnili se osud můj - sotva již kdy dospěji." (Z Langrova dopisu v roce 1835.)

Jan Neruda (1834-1891)

Osobnost Jana Nerudy je spojována především s básnickou a beletristickou tvorbou. Ve svém díle nám však zanechal postřehy i ucelená pojednání, které nesmíme přehlédnout v souvislosti s národopisem. Karel Čapek o něm v roce 1921 napsal: *"... Pro mou osobu nejkrásnější fejetony Nerudovy nejsou ty, kterými bavit, nýbrž ty, kterými studoval lidi s pozorností skoro sociologickou, ať už na cestách nebo ve své rodné Praze. Vzpomeňme na jeho studie o pražské policii, o noční Praze, o služkách, o trhanec, o lidech chudých a vyvržených; od jeho dob by se u nás nenašlo skvělejších kusů žurnalistické práce, břitší a hlubší reportáže o životě ..." Z Nerudových životních zkušeností vycházel rovněž zájem o tanec, který byl navíc podmíněn jeho vlastními tanečními schopnostmi.*

Jan Neruda se narodil v Praze. V roce 1845 začal studovat německé gymnázium, v roce 1850 přestoupil na tehdejší jediné české gymnázium v pražském Klementinu. Maturoval zde o tři roky později. Nepocházel tedy z venkova, kde by se od dětství mohl setkávat s tradiční kulturou. Vyšel z prostších městských vrstev, své okolí však sledoval neméně podrobně.

V roce 1859 otiskl Neruda v prvním čísle Obrazů života studii České národní tance. Jejím sepsání předcházela delší historie Nerudova mládí, ve které se postupně orientoval k českým vlasteneckým kruhům. V roce 1851 začal navštěvovat taneční hodiny Karla Linka,

kde se o rok později seznámil s Annou Holinovou. Její otec František Holina byl komorníkem generála křižovnického řádu Jakuba Beera a kaligrafem, který pracoval se starými vzácnými tisky. Podle starých kancionálů sestavil také český zpěvník.

V jeho bytě se scházeli tehdejší významní představitelé českého života, jako byl Václav Hanka, Karel Jaromír Erben, Božena Němcová, Václav Krolmus a jiní. Zde měl Neruda možnost poznat mnohé osobnosti a je zřejmé, že toho plně využíval, jak svědčí například vzkaz psaný Annou Holinovou datovaný v roce 1856, kde mu oznamuje, že u nich bude přítomen Krolmus.

K Václavu Krolmusovi se Neruda osobně obrátil o dva roky později, když chystal zmiňovanou studii o českých tancích. Blíže jej ale zřejmě znal už několik let. Pripomíná to Nerudova vzpomínka na rok 1854, tak jak ji zachytil ve svém fejetonu Původ cifer: *"Václav Krolmus bydlil na Malostranském náměstí 'u Splavínů'... Právě si Krolmus koupal svoji nemocnou nohu, ale návštěva naše mu nepřekážela. Seděl tu bez kabátu. Rudá jeho tvář byla teď' od koupele ještě rudější, v krátkých ježatých šedinách perli se mu pot, velké mosazné žluté brýle byly pošoupnuty vysoko nad čelo, košile na mohutných prsou byla rozhalena a pod ní bylo vidět šedivý flanel. 'I vítám - vítám!' Zahučel silným drsným basem. 'Koho pak mně to vedete? Nějakého pana vlastence?'"*

Ve studii z roku 1859 použil Neruda Krolmusův seznam tanců otištěný v roce 1852 v Lumíru, pravděpodobně však od něj očekával větší pomoc. Se zklamáním se o jedné schůzce s Krolmusem vyjádřil v dopise Anně Holinové: *"... Po strávení několika popelníc s runami i bez run, nekřesťanských obručů a leckterých jiných lahůdek, o kterýchž jsme nevěděli, co s nimi naši předkové dělali, odebral jsem se bez tance zas kolem škopků a kaštanů ven ..." Podle biografické literatury získal Neruda řadu tanečních poznatků u Holinů - od Františka Holiny a od jeho tchyně Marie Šubrtové, která pocházela z Nového Knína v Brdech a navštěvovala často rodinu své dcery v Praze. Nelze ale opomenout ani Krolmusovu domácnost, jak opět Neruda připomíná v již*

citovaném fejetonu. "... A Anička, hospodyně, kuchařka, ošetrovatelka... Dobrá ta stará duše dosud žije, někde tu na Žižkově - často asi vzpomíná 'na doby, kdy nám k spinetu' velebného pána zpívala národní písně, kdy nám, s velkými šlakovými bačkorami na nohou, ukazovala národní tance ..."

Nerudovo pojednání o českém tanci je poměrně rozsáhlé a obsahuje úvahy, které dosvědčují, že problematika tance jej skutečně živě zajímala: *"Ton vládne zcela materialními prostředky a účinkuje bezprostředně na náš organismus. Zazní-li hudba, poznáme hned její mocný dojem i v naší ochladlé a blázírované době na sobě. Tělo se počiná chvít, ruce šermujou ve vzduchu, nohy se v taktu pohybují - nastane zkrátka tanec. Tancem musíme však i pohybování se pouze svrchní částí našeho těla aneb i jen kývání hlavy dle taktu hudby nazvat. U mnohých národů posud ještě stávají tance, při kterých se tančící ani z místa nehnu a jen svrchní částí svého těla hudbu doprovázejí. Bylo ovšem hned z počátků mnoho druhů tanců jakž podle toho, o čem zpěv jednal a jakou tedy sprovázející hudba byla, takž i dle toho, co nejvíc lid zajímalo a čím se nejvíc zabýval. Povstaly tance milostné, válečné, plavecké a později též žertovné, posměšné atd. Líbila-li se nějaká melodie, při které si zatančili, opakovala se častěji a tím byl i způsob tance často až k pozdním dobám zachován. Tak to bylo u všech národů a tedy i u nás."*

Za hlavní český tanec Neruda označil polku. K ní přiřadil trasáka, třínožku, skákavou. Do stejného okruhu zahrnul rovněž tance kalamajka, břitva, šoupák, klouzák, o kterých uvedl: *"... Velmi divoké to tance... provádí se k vůli své prudkosti spíše v elipsách než v kruzích..."* Za mírnější označil tanec tkadlec, zmínil se o tanci baborák a baboračka, hulán, vrták a obkročák. Všechny uvedl *"co tance bez proměn"* a *"do kola"*. Vydělil ovšem i druhou skupinu - *"tanec do kola s proměnami, figurami a přestávkami"*. Obrazně popsal tanec furiant (uvádí furjant), který zařadil *"mezi nejvíce charakteristické tance české"*: *"Tanečník napodobňuje nadutého pyšného sedláka, podpírá si boky, dupá, svlíká kabát, popostrkuje*

tanečníci a tato tančí zde zlehka před ním, točí se kolem něho, uchopí se onde s výše podaného prstu, a točí se chvíli na jednom místě, až konečně oba spolu zvolna a vážně Sousedskou počínají."

Neruda také charakterizoval a uvedl příklady tanců posměšných (švec, žid nebo židovská) a tanečních her klekavá, šáteček a libání. Na závěr si ponechal zmínku o minetech, kde se opřel o poznatky J. J. Langra.

Je zajímavé, srovnáme-li Nerudovy názory na existenci lidových tanců s názory Langrovými. Langer více než dvacet let před Nerudou psal o jejich zapominání a hynutí, Neruda však tyto předpovědi nesdílil. Ve studii o českých tancích napsal: *"Přestáli jsme šťastně dobu, ve které se k vůli tomu, že některý staročeský minet už více se netančil, strašlivé lamentaci o záhubě českého národa nadělaly, a z toho, že lid se cizím tancům učil, už jistá záhuba se prorokovala. Škoda ovšem všeho pěkného, má-li to zahynout, při mnohých věcech nejde však jinak. Náš národ má dosti síly do sebe, že co cizího přijal, zajisté vždy zase odvrhne a zapomíná, nesrovná-li se to s jeho způsobem a myšlením. Nedovede-li si k cizímu tanci z plného hrdla vlastní notou zazpívat, zapomíná jej v krátkém čase. Přijímá-li dobré a pěkné, může mu to jen k duhu jíti. Na vyhynutí národního tance v Čechách nemůžeme ani pomyslití, ana skoro každá veska a každé městečko svůj tanec má, mnohé z nich s národními obyčeji, kteréž vesměs vyhynout nemohou (např. při svatbách atd.), srostlé jsou a každým rokem nové tance zase povstávají. Ouzkostlivá konzervativnost v podobných pádech přivedla by nás ku zkosnatěným egyptským poměrům, a byla by také zbytečná."*

K českým lidovým tancům se Neruda s takovou podrobností už nikdy nevrátil, ale taneční úvahy a vůbec inspiraci tancem nacházíme v celém jeho díle. V roce 1869 napsal rozsáhlejší zamyšlení O tanci s podtitulem Rozjímání dle velmi učených lidí. Dotkl se zde tance všeobecně a spíše glosoval nejružnější taneční problematiku. Velmi kriticky hodnotil zejména tehdejší interpretaci společenského tance a tento jeho poněkud skeptický pohled pronikl i do některých pozdějších úvah.

"A náš tanec? Pouhá chůze místo tance při kadryle a Besedě, šoupavý krok místo tančeného při polce a při kvapíku, které se rozeznávají již jen tempem, a o dobrých tanečnicích nemožno více ani mluvit, leda o rychlých, kteří mají dobré plíce nebo si z tuberkulí ničeho nedělají. Protheus, praotec, vlastně pravzor všech tanečníků, jim to odpusť, jakož Empusa a Tymele, prababičky druhého skákajícího pohlaví, buď teč zas tomuto milosrdny!... Kdo tančí - myslí mudrci - má dostát podmínkám tančení, nebo nechat tak; nevyhovuje-li základním pravidlům, nečiní tanec směšným, nýbrž sama sebe. Tančit s výrazem těší nejen tanečníka, nýbrž i diváka. Tomu se musí ale učit jako každé věci, neboť k tanci je více třeba než červených střeviců." V lidovém tanci spatřoval Neruda velký zdroj inspirace pro tanec společenský, pro celkový národní ráz společenské zábavy, která se mu v mnohých případech zdála příliš kosmopolitní.

O tom, jak bedlivě sledoval Neruda vše, co se týkalo tance, dosvědčuje jeho ohlas na zveřejnění poznatků o moravských královničkách. Ve fejetonu Českost ve všem umění v roce 1889 napsal: *"Byli jsme jakoby v nestách cizinou, teď jsme se vrátili domů. Ještě nejsme sice nějak zařízení, ještě ani nevíme, kde co leží, ale jsme ve svém, začíná nás tu těšit, je nám teplo! Jenom hledat - hledat, kde tu co po domě máme- prozatím ani na tom nazáleží, má-li větší či menší cenu, co najdem, jen když hledáme - vždyť cítíme, jak nás již to hledání hřeje."*

Našli jsme si též také zatím 'Královničky'. Pouhý tanec, třeba že tanec se zpěvy, a nejspíš i jenom fragment tance, pracně sestavený, vyšukaný z lidu; ale elegantní veřejný ples český našel v 'Královničkách' vrchol, korunu svoji, společnost česká všude o nich mluví a veliký list náš politický přinesl dlouhý referát hned po zprávách o událostech světových -víc to symptomatická pro radost, jakou začínáme mít ze všeho, co opravdu je české." Dále Neruda pokračoval v úvahách, které vlastně už zahrnují otázku předvádění a stylizace tance v nepůvodním prostředí: *"Upřímně řečeno, já nedovedu si 'Královničky' dle pouhého popisu myslit. Figury jich jsou dle čteného slova asi velmi jednoduchy; ale tu by snadno pomohla obratná ruka, která by, přísně přidržujíc*

se národního rázu, dovedla z původního základu vynésti rozmanitost, aniž by zaběhla do spletnosti nebo do šablóny. - Co se týče rytmů a kroků, o těch dojdou asi podrobnější ještě zprávy; referent zmínil se na př., že při jedné z figur královna 'kulhá' - to by ovšem nebylo příliš vábné, ač není-li to vlastně asi tentýž ráz kroku, jaký má tak zvaný první krok 'pro polský mazur. - Také pak text sdělených tu písní není většinou zrovna poetický; jen že i to lze šťastným nápadem brzy spravit. Ale přes to přese všechno věřím, že sprovázejícím zpěvem vskutku docilen zcela neobyčejný dojem; známeť ty nápěvy uvedených nám moravských písní, učinily u nás furóre rozhodně a zpívají-li se sborem, musí vskutku býti dojem úchvatný."

Jan Neruda se dotkl ve svém díle tance z mnoha aspektů. Z hlediska jeho historie, interpretace, můžeme říci, že nám odkryl i psychologické momenty tance. Sotva lze Nerudův vztah k tanci charakterizovat lépe, než jak to učinil Arne Novák: *"Neruda, nazývaný škádlivým i kárným žertem od přátel 'tancmajstrem', neměl valného porozumění pro hudbu, jež byla Smetanovi vším. Strhující moc, kterou i úplní laikové přisuzují hudbě, jež vytrhuje lidskou bytost z pout skutečnosti a v naprostém předpokladu ji unáší k praduši vesmíru, Jan Neruda přikládal tanci. Básniku čardašové horečky v 'Divokém zvuku', vypravěči o pří- příšerném křepčení 'U tří lilí', graciosnímu pěvci vesměrného reje v VII. a XIV. 'Písní kosmické', zálibnému skladateli 'Balady o polce' nebyl tanec pouhou zábavou; v něm a snad jenom v něm unikl sám sobě, svému vnitřnímu sváru, temným hlasům svého nitra, jež navenek propukávaly kousavou sarkastičností... bylo to pro Nerudu narkotikum velmi rozkošné. Ale měl netoliko kult, ale i kulturu tance;"* znal dopodrobna českou taneční tradici lidovou, rozuměl těsné spojitosti prstonárodní české písně s tanečními útvary, byl ze zakladatelů a průkopníků řadové 'besedy'..."

Jan Neruda byl těsně spjat jak s tancem společenským, tak s tancem lidovým. Stál rovněž u zrodu České besedy v roce 1862. Ačkoli vyrostl v městském prostředí, nespokojil se jen s nějakými přejatými názory o lidovém tanci. Právě toto poznání naplnilo jeho studii z

roku 1859 cenným vkladem a musíme ji považovat za první ucelenou práci o českém lidovém tanci, která již také nastoluje některé teoretické problémy (například otázku taneční klasifikace), k nimž pak směřoval vývoj dalších let. Neruda tedy nejenom završil počáteční etapu zájmu o lidový tanec, ale stojí také na prahu moderně orientovaného tanečního studia. Konečně význam Jana Nerudy pro bádání o lidovém tanci spočívá i v tom, že inspiroval svého současníka Alfreda Waldaua (1837-1882) k sepsání práce o českých tancích. Škoda jen, že na plné rozvinutí Nerudových úvah se muselo čekat několik desetiletí.

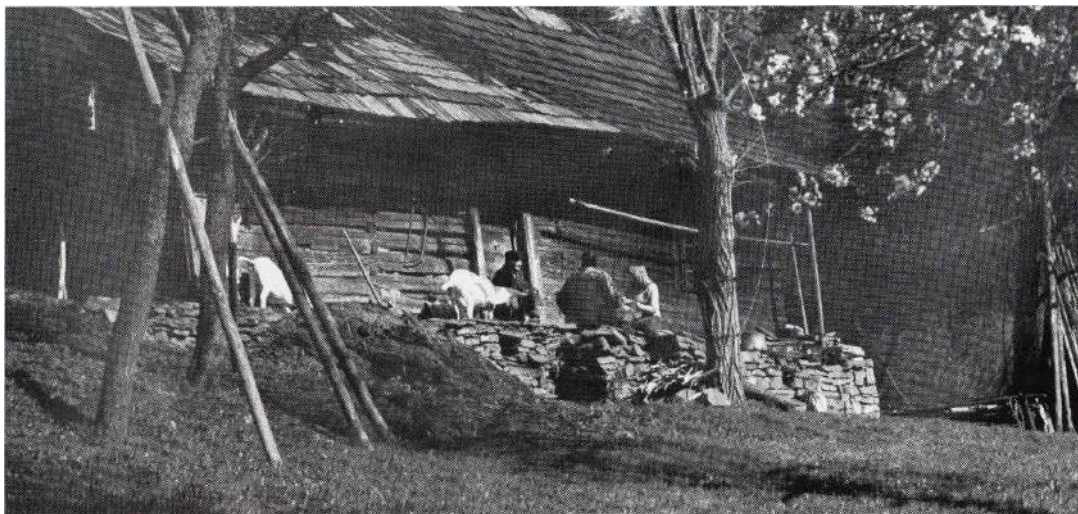
Literatura:

- Jeník, J.: *Dvě kuriosní zprávy o společenském i nespolečenském životě v Praze na rozhraní XVIII. a XIX. století. Z rukopisu vybral a přeložil M. Novotný. Praha 1929.*
- Jeník, J.: *Písně starodávné lidu obecného českého, namnoze nezbedné a pohoršlivé. Red. K. Dvořák. Praha 1989.*
- Jeník, J.: *Rozmarné písničky Jana Jeníka z Bratřic. Red. J. Markl. Praha 1959.*
- Markl, J.: *Nejstarší sbírky českých lidových písní. Praha 1987.*
- Polišenský, J. - Illingová, E.: *Jan Jeník z Bratřic. Praha 1989.*
- Sobotka, P.: *Jan Jeník z Bratřic a jeho zápisky. Časopis Musea království českého 54, 1880, s. 3-22, 278-292.*
- Zibrt, Č.: *Jak se kdy v Čechách tancovalo. Dějiny tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku od nejstarší doby až do konce 19. století se zvláštním zřetelem k dějinám tance vůbec. Praha 1895, Praha 21960.*
- Zibrt, Č.: *Zápisky Jana Jeníka z Bratřic v bibliotece Musea království českého 76, 1897, s. 305-323, 442-462, 525-536.*
- Horák, J.: *Drobné příspěvky národopisné IV. Krolmusova sbírka lidových písní. Národopisný věstník československý 9, 1914, s. 129-135.*
- K.: *Zpráva o chytané sbírce V. Krolmuse a J. Drahoráda. Lumír 2, 1852, s. 286.*
- Konopas, J.: *O sběrateli lidového podání V. Krolmusovi. Český lid 23, 1914, s. 73-78.*
- Robek, A.: *Václav Krolmus. Příspěvek k historii národopisné vědy. Československá ethnografie 7, 1959, s. 59-72.*
- Sumlork, V.: *Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy s ohledem na bájesloví československé. Praha 1845-1851.*
- Zibrt, Č.: *K životopisu sběratele lidového podání V. Krolmusa. Český lid 21, 1912, s. 140-143.*
- Langer, J. J.: *České Krakováčky. Časopis Českého museum 9, 1835, s. 89-91.*
- Langer, J. J.: *České prstonárodní obyčeje a písně. In: Spisy Jaroslava Langra. Část druhá, díl druhý. V Praze a ve Vídni 1861, s. 69-108.*
- Langer, J. J.: *Svatební obyčeje a písně. In: Spisy Jaroslava Langra. Část druhá, díl druhý. V Praze a ve Vídni 1861, s. 109-174.*
- Nejedlý, Z.: *Josef Jaroslav Langer o umění. Ke stým narozeninám básníkovým (12. listopadu 1806). Lumír 35, 1907, s. 3-10, 71-75.*
- Pešek, J.: *Jaroslav Langer v letech 1830-1834. Osvěta 48, 1918, s. 113-118, 156-168, 214-225.*
- Pešek, J.: *Josef Jaroslav Langer (Několik poznámek k jeho životu a pracím literárním). Česká revue 1910-1911, s. 711-744.*
- Pešek, J.: *Z korespondence Jos. Jaroslava Langra. Časopis pro moderní filologii 1, 1911, s. 147-150, 251-253, 340-343, 430-435; 2, 1912, s. 44-46, 148-149, 246-249, 343-347, 454-456; 3, 1913, s. 58-61, 147-151, 261-263, 368-371.*
- Šmíd, L.: *Josef Jaroslav Langer a jeho význam pro studium našeho lidového písemnictví. Český lid 44, 1957, s. 68-73.*
- Bonuš, F.: *Český salonní tanec Beseda, jeho historie a tvůrci. Praha 1971.*
- Neruda, J.: *České národní tance. Praha 1946.*
- Neruda, J.: *Českost ve všem umění. In: Sebrané spisy Jana Nerudy. Řada první. Díl XXVII. Studie vážné i humoristické II. Uspořádal K. Rožek. Praha 1912, s. 172-177.*
- Neruda, J.: *Druhý dodatek: Něco dalšího o taneční hudbě. In: Dilo Jana Nerudy VIII. Studie krátké a kratší I. Uspořádal M. Novotný. Praha 1923, s. 197-208.*
- Neruda, J.: *O tanci. Rozjímání dle velmi učených lidí. In: Dilo Jana Nerudy VIII. Studie krátké a kratší I. Uspořádal M. Novotný. Praha 1923, s. 165-189.*
- Neruda, J.: *O taneční hudbě. In: Sebrané spisy Jana Nerudy. Řada první. Díl XXVII. Studie vážné i humoristické II. Uspořádal K. Rožek. Praha 1912, s. 155-159.*
- Neruda, J.: *Původ cifer. In: Sebrané spisy Jana Nerudy. Řada první. Díl XXVII. Studie vážné i humoristické II. Uspořádal K. Rožek. Praha 1912, s. 307-314.*
- Novák, A.: *Bedřich Smetana a Jan Neruda. In: Studie o Janu Nerudovi. Praha [1919], s. 112-126.*
- Špičák, J.: *Čtení o Janu Nerudovi. Praha 1985.*

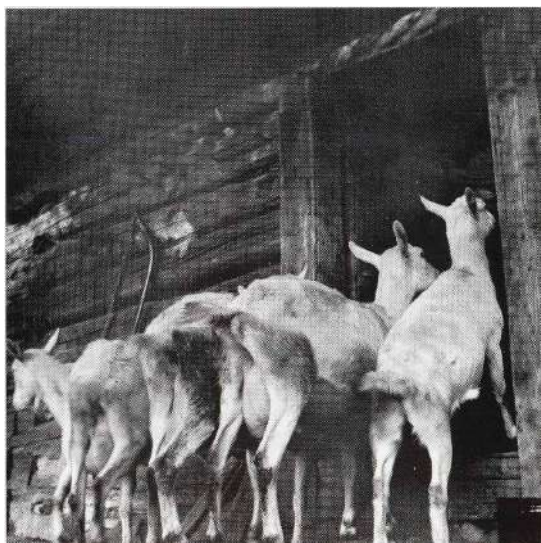

/I/

Ž I V O T O B J E K T I V E M Ľ U B A S T A C H A

/2/

/3/

V cyklu Národopisná fotografie, zahájeném ukázkami z fotografické tvorby Jindřicha Štreita (NR 2/92 s. 69 - 72), pokračovala redakce medailonem o Josefu Šímovi (NR, s. 117 - 124) a v tomto čísle Národopisné revue seznamujeme čtenáře s fotografickou tvorbou Luba Stacha, slovenského fotografa střední generace.

Narodil se 13. srpna 1953 v Handlové, v roce 1976 ukončil studium na stavební fakultě Slovenské vysoké školy technické v Bratislavě a v roce 1984 úspěšně absolvoval studium na katedře fotografie Filmové akademie múzických umění v Praze u profesora Jana Šmoka.

V současné době vede oddělení fotografie na VŠVU v Bratislavě.

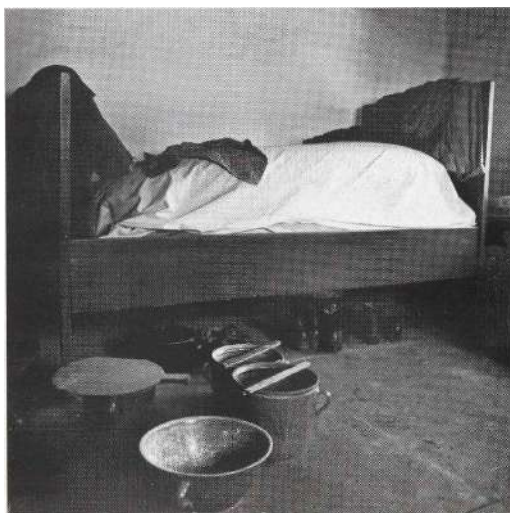
/4/

/5/

Jeho fotografie viděli diváci na desítkách výstav doma i v zahraničí. V zahraničí vystavoval v Torontu v r. 1988, v Houstonu a Lublani v r. 1989 a ve Villen sur Seine v roce 1991, jeho fotografie najdeme ve sbírkách Slovenské národní galerie v Bratislavě, Moravské galerie v Brně, Bibliothèque nationale v Paříži a Jane Corkin Gallery v Torontu.

V zasvěcené stati věnované osobnosti a dílu Luba Stacha publikované v katalogu k jeho výstavě "Pocta Jozefovi Maxmiliánovi Petzvalovi" zdůrazňuje Vladimír Vorobjov Stachovu vynalézavost v umělecké tvorbě, nepoplatnost technickým či artistním hrám

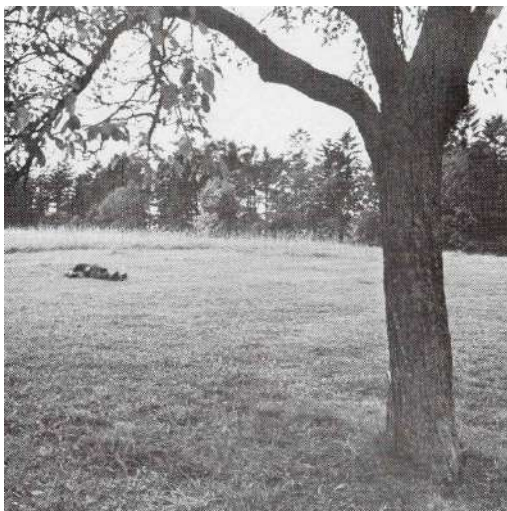

/6/

/7/

/9/

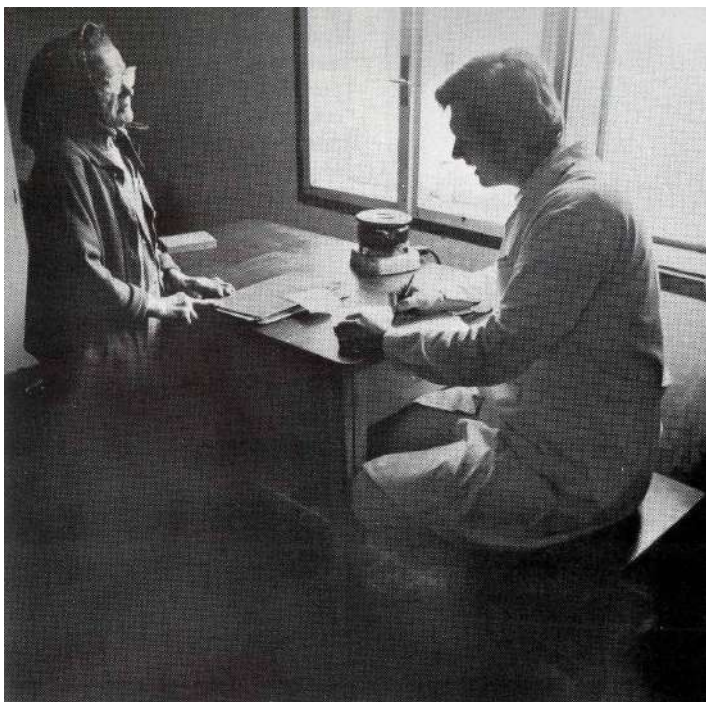
/11/

/10/

salónního charakteru a vždy vážné usilování o plnění vážně koncipovaných projektů. Výběr fotografií z cyklu Paseky, byť by to byl jen zlomek dosavadní Stachovy produkce, Vorobjovovu charakteristiku Stachovy tvorby plně potvrzuje. K tomu, co Ľubo Stacho na těchto fotografiích zachytil v cípku Valašska mezi Vizovicemi a Liptálem v okolí vrchů Kopřivná a Chlévíska, není třeba zvláštního komentáře. Není ho třeba tím spíše, že k první veřejné prezentaci tohoto cyklu připojil komentář vlastní. Cyklus Paseky zhlédli v roce 1993 návštěvníci výstavních síní zlínského Muzea jihovýchodní Moravy a Vsetínského kulturního střediska.

Karel Pavlišťík

/12/

Prvý krát som na Paseky (na Slovensku sa hovorí lazy, alebo kopanice) prišiel na jar v roku 1978. Spolu s kamarátom Honzom, ktorého otec tam má chalupu, sme si spravili v nedeľu celodennú vychádzku z kasární. Bolo treba sadiť zemisky.

Už vtedy, v tú nedeľu som si po vedal, že chcem zachytiť tento kus zabudnutej krajiny neďaleko Vsetína.

Neskôr, pokiaľ som mohol, som na Paseky jazdil dosť často. Bezprostredný kontakt s prírodou a s ľuďmi, ktorí nie sú poznačení mestskou civilizáciou, ma očaroval a vtedy som zabúdal na všetko ostatné. Nepísané zákony a večný kolobeh prírody, ktoré na Pasekách človek oveľa intenzívnejšie vníma, pretože sú pociťovo "hmatateľnejšie", potvrdzovali moju vieru v

ľudí, v zmysel celého života.

Mal som výhodu, že môj kamarát s rodinou požívajú na Pasekách úctu a dôveru, na základe ktorej som sa aj ja mohol postupne zoznámiť s pôvodnými obyvateľmi týchto samôt. V meste je bežné, že nepoznáme suseda na poschodí v paneláku; tu aj keď sú jednotlivé domy tak vzdialené od seba, ľudia sa veľmi dobre poznajú a sú nútení si navzájom pomáhať.

Starík Zbranek už nežije. Jeho usadlosť patrila medzi najkrajšie, nielen preto, že je situovaná na juh v teplom údolíčku, ale aj preto, že starík vo svojom domečku zachoval veľa krásnych vecí po predkoch. Snáď to bolo tým, že žil vlastne sám. /Foto 1-6)

U Danů na chalúpke vládne vždy pokoj. Práce je veľa, ale tá nikdy neutečie. Človek z mesta ťažko pochopí, akú má cenu úroda z políčka poraneného a pobráneného pomocou elektrického navijáku.

Starého Tomanu som spoznal raz na Silvestra. Predal mi vtedy krásnu ovčiu kožu. Na jeseň nasledujúceho roku som ho našiel na lúke mŕtveho. Tomanová dodnes nevie, či sa má z toho tešiť alebo má nad tým roniť slzy. Boli totiž s mužom dlhšie rozvedení, ale museli žiť spolu pod jednou strechou. (Foto 8-12)

Rekreačnými obyvateľmi Pasek sú chalupári a chatári. K tým prvým

/13/

patria moji priatelia. Snaha môjho kamaráta Honzu zachovať v chalupe po starom Řehovi tradičné prvky valašskej rúbenej stavby je veľmi sympatická. Vlastne až tu som pochopil, čo znamená v architektúre vychádzať z tradície regiónu a uplatňovať pôvodné materiály. Úcta k tomu, čo bolo u našich predkov

krásne, sa v jeho rodine dodržiava aj v spôsobe života.

V tom roku, keď som prišiel na paseky po chatách ešte nebolo ani chýru. Vyrástli neskôr. Tým, že vlastne naraz vznikla osada chát, jej obyvatelia neboli nútení spoznať najbližších susedov-pasekárov. Na weekendy prichádzajú autami, aby

si ich tu vyglančili, tešia sa z fyzickej práce, ale aj nadávajú, že stavba ich chaty pomaly pokračuje, pozerajú televíziu a aby som im nekrivdil, občas si vyjdu aj do prírody. Mne osobne táto tretia civilizácia Pasek imponuje veľmi málo, ale zaujímalo by ma, čo na to druhí?

Lubo Stacho

/14/

/15/

Tak jako v loňském ročníku, otiskujeme i letos glosy na již známé široké téma, jak by se měl dál vyvíjet obor, jemuž zasvětili kus svého života tentokrát jubilanti z roku 1992. (Jejich seznamy nám ochotně poskytly sekretariáty Národopisné společnosti při ČSAV a Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV.) Kromě "vzpomínek na budoucnost" měl každý možnost na přísně vymezené ploše ohlédnout se trochu i za minulostí. V několika málo případech jsme se obrátili rovněž na ty, kteří pracovali či pracují v oboru, a nejsou členy jmenovaných společností. Podobně jako loni, někteří na naši výzvu

nereagovali; z českých zemí neodpovědělo deset, ze Slovenska čtyři. Těm, kteří nám napsali děkujeme, a všem dohromady - i těm kteří nepovažovali za potřebné podělit se s námi o pár slov - přejeme jen to nejlepší.

Příspěvky jsou opět seřazeny chronologicky a charakteristiky jubilantů jsou upraveny do podoby co nejstručnější. Ohlasy na glosy z minulého roku nebyly zdaleka jednoznačné. Jednomu se líbilo to, druhému zase ono. Je na čtenáři, aby si i z těch letošních slov vybral podle svého gusta. Neúprosný čas a vývoj je však dál bude prosívat sám. - dh -

PhDr. Josef Beneš, CSc., nar. 1. 3. 1917 ve Vlčnově, původním povoláním učitel výtvarné výchovy, ale současně muzejní pracovník v Uherském Brodě. Od roku 1956 referent pro muzejnictví na ministerstvu kultury, od roku 1961 externí učitel muzeologie na filozofické fakultě KU v Praze a v poslední době též na MU v Brně.

Patřím ke generaci šťastných etnografů, kteří měli ještě možnost poznávat přímo v životním prostředí po první světové válce hodnoty lidové kultury ve vazbě na způsob života slovácké vesnice. Ještě než jsem vystudoval etnografii uvědomil jsem si, jaké hodnoty pro společnost lidová kultura představuje a co nám pro život dává. V uherskobrodském muzeu jsem zanechal důkladnou dokumentaci lidové architektury, krojů, zvyků a slavností na Uherskobrodsku, zpracovanou ještě v době, kdy se kroje nosily a zvyky patřily do života, nikoli už jen na pódium národopisných slavností.

Národopisným souborům jako sekundárním nositelům lidových tradic jsem věnoval pozornost při působení v Uherském Brodě a pořád je sleduji, i když jsem už 36 let v daleké Praze. Žiju však vztahem k domovu, jehož písně i hudbu si vysoce cením jako poklad nadčasové hodnoty, který jsme povinni uchovat pro budoucí generace ještě v živé podobě, nejen v archívních materiálech, v podobě záznamů grafických či fotografických, filmových a zvukových. Obdivuji hudec a zpěváky, na jejichž počest kreslím obrázky, přesvědčený, že lidová kultura bude dál živou složkou našeho života, přestože už mnohokrát byla pochována jako mrtvá minulost.

Vladislav Stanovský, nar. 23. 2. 1922 na Kladně, novinář, redaktor, do r. 1970, kdy mu bylo zakázáno publikovat, psal kromě jiného soustavně o folklóru.

Národopisu přeju všechno nejlepší, ale zejména tohle: Aby se stal z vědy, chápané příliš často jaksi na okraji vědecké aktivity, vědou plnoprávnou, jak si to zaslouží. O to se ovšem musí zasadit národopis sám, především tím, že se do středu vědecké aktivity skutečně začlení. Naši národopisci trpívají komplexem méněcennosti. Často považují svou vědu za nicotnou vzhledem k jiným vědám, zejména přírodním. Neuvědomují si to, co už před čtvrt stoletím zdůrazňoval Rudolf Carnap, tedy konec konců reprezentant věd přírodních: "Neexistuje přehrada mezi přírodními vědami a duchovními vědami, kterou proklamovala tradiční filozofie. Lidské procesy, a to jak individuální, tak skupin, jsou přece přírodní procesy. A ve skutečnosti již dnes se počíná užívat přísně vědeckých exaktních metod v těch vědních oborech, které studují člověka a společnost. Taková aplikace se stává ve stále větší míře nezbytností." S tím souvisí jistý ostych, dokonce nechuť promlouvat z pozic národopisu nejen k problémům moderní vědy, ale vůbec našeho života. Je ovšem pravda, že v padesátých letech jsme měli s takovým promlouváním špatné zkušenosti. Promlouvalo se totiž příliš často dost hloupě. Ale to sotva napravíme tím, že budeme mlčet. Je třeba promlouvat chytře, moudře, zasvěceně. Pokud tomu rozumím, pokouší se o to váš časopis. A když tedy přeju národopisu to nejlepší, mohu končit tím, že přeju to nejlepší právě Národopisné revui.

PhDr. Vladimír Scheufler, CSc., nar. 17. 4. 1922 v Mírově, 1949-1952 odborný pracovník Průmyslového a historického muzea v Ostravě, 1953-1982 vědecký pracovník ÚF ČSAV v Praze.

1) Národopis by se měl oprostít od větších či menších zbytků přírodní herderovsko-rousseauovské filozofie (vůbec znalost filozofických systémů je u národopisců slabinou) a hledět si lidu ve městech i vesnicích jako komplexu, pochopitelně stratifikovaného. Postupovat systematicky do minulosti a přítomnosti se

stálým zřetelem k měnicímu se pojmu a entitě lidu. (Je jistě řada muzeí, která jsou schopna rekonstruovat "selskou jizbu" z let cca 1840, ale pochybuji, že existuje muzeum, které by bylo schopno rekonstruovat bydlení obyčejného městského i venkovského člověka z roku dejme tomu 1910 nebo 1930. Důkladně studovat metody kulturně historické školy a funkčního strukturalismu!

2) Nutná je spolupráce s jinými vědními obory podle charakteru tématu a národopisec by měl ovládat základy alespoň dalších dvou až tří vědních oborů podle své specializace, pokud by jeho práce vůbec nevyžadovala spolupráci specialistů jiných vědních oborů. Není možné vydávat publikace, kde se to hemží chybami z neznalosti jiných vědních disciplín (Cirkevní rok a lidové obyčeje ..., encyklopedie Lidová kultura aj.). Tzv. národopisné metody jsou většinou jen obecné metodické postupy a národopisu jsou pouze přizpůsobené. Právě tak je nutno vidět, že většina národopisných jevů je univerzální a některé v lidové kultuře mají pouze osobitý habitus. Nutné je tedy srovnávání nejen horizontální (etnické, geografické, historické), ale i sociálně stratifikační (tentýž jev v různých společenských vrstvách). Někde je nezbytná spolupráce s přírodními vědami, obdobně jako v archeologii.

3) Věda a souhrn vědeckých poznatků se stále vyvíjí a znamená to stále přehodnocování prací starších (o přehodnocení mnohých prací z komunistických čtyřiceti let už vůbec nemluvě). Nicméně však by se nastupující generace měla věnovat především vyplňování "bílých míst", kterých je v našem oboru více než dost. Přednost by mělo mít 16. a 17. století a pak období cca 1880-1950. Na přehodnocování je vždy času dost.

4) Dobudovat začatý a nesystematicky publikovaný nebo jen v archívech institucí chovaný materiál pramenný, tj. bibliografii a národopisnou ikonografii. Podle možností využívat počítače. Také by měla být někde centrální evidence národopisných publikací a periodik v knihovnách Čech, Moravy a Slezska.

PhDr. Zdena Vachová, nar. 22. 6. 1922 v Místku, dlouholetá pracovnice Slezského muzea v Opavě.

Při své práci ve Slezském muzeu v Opavě a při studijních cestách, kdy jsem měla příležitost poznat řadu muzeí slezských, moravských i českých, jsem vedle přínosných poznatků získala jeden zarmucující: že totiž ohromného bohatství sbírkových fondů s jejich vypo- vídací kapacitou může být jenom ve skromné míře využíváno následkem nedokonalého, mnohdy jenom povrchního zpracování. Největší část viny na tom nenesou sami etnografové nebo dokonce odborně nekvalifikovaní pracovníci, rozmístění, někdy i náhodně, po izolovaných muzejních pracovištích. Při rozsáhlé skladbě jevů a dokladů lidové kultury nebylo by ostatně ani reálné požadovat, aby jeden pracovník, třeba zdatný a odborně erudovaný, zvládl do stejné hloubky a širě doklady lidové kultury regionu, ve kterém působí. Proto jsem jeden nepřilíš složitý, ale podle mého mínění účinný způsob řešení této situace již před mnoha léty navrhla jistému exponovanému pracovníku MK, ovšem bez odezvy. Navrhla jsem, aby příslušný odbor MK ustavil a koordinoval tým etnografů, pracujících v mu- zeích, kteří by podle svých hlubších specializací postupně zpracovávali fondy etnografického materiálu v muzeích českých zemí tak, aby všechny sbírky byly odborně zvládnuty na úrovni, za kterou by sami ručili. Když se mi vaší výzvou dostává příležitost návrh znovu předložit k úvaze, tentokrát na odborném fóru, ráda ji využívám.

MUDr. et PhDr. Jitka Junková, nar. 2. 7. 1922 v Praze, dlouholetá ordinářka Státních lázní v Po- děbradech.

Po nesnázích se zařazením do směru, kterým jsem se kdysi chtěla ubírat a který byl v minulém období zavržen, se těžko, velmi těžko mohu vyslovit k budoucnosti. Etnologie či etnografie překročily již dělítko od věd sociologických. Snad nejspíše toto vyjadřuje název,

který u nás donedávna byl tak zatracovaný: antropologie sociální a filozofická - přestože výraz "antropologie sociologická" razil již L. Manouvrier a "antropologie ne- konečné možnosti rozboru, srovnávání a vysvětlování jednotlivých lidských a lidových projevů. I když není psychická" R. Martin. V těchto oborech se oteví- rájí dosud zcela vyčerpáno shromažďování a popisování těchto projevů, těžiště práce se patrně přesune právě k interpretaci. Např. v oblasti lidového léčitelství to znamená velmi mnoho, protože sám sběr je usnadněn tím, že léčitelství vystoupilo z donedávna tak proskribovaného zákulisí. Hůře ovšem bude s analýzou, komparací a konečnou interpretací.

K otázce etnické antropologie: po únoru 1948 Praha v této věci mnoho zanedbala, i když v době po druhé světové válce mohly týmové výzkumy v různých oblastech významně doplňovat archeologické nálezy a dokonce pomoci i zdravotnictví (zachytit např. vztahy některých endokrinních poruch a arteriosklerózy k životním obyčejům, k výživě apod). Po této stránce bude výzkum již asi nepřesný, protože je dřívější endemie zastřena migracemi, které jsou nepostizitelné.

A co přát nově nastupujícím generacím? - Snadnější přístup k vědě, méně osobních nevraživostí a záští a ne na posledním místě: aby mohly žít v míru.

Doc. PhDr. Eva Melmuková-Šašecí, nar. 25. 2. 1932 v Římě, působila 1961-1963 ve Stříbře a 1967-1976 v Jihlavě. Původním povoláním duchovní Českobratrské církve evangelické (29 let bez státního souhlasu), dnes farářka v Telči a externí docentka církevních dějin na Evangelické teologické fakultě KU v Praze.

Etnografie se mi stala velmi blízkou jako věda vycházející ze života a k životu se ve svých důsledcích obracející. Jejím předmětem (já osobně jsem se nejvíce zabývala lidovou architekturou, vývojem bydlení a zčásti též lidovou textilní tvorbou) se mi vždycky jevilo hlubší poznání skutečného každodenního života nejen několika

významných jednotlivcov či exkluzívnych prostredí, ale ľudského spoločenstvá ako takového. Tento výzkum je podľa môjho názoru nikoli pouze štúdiom, ale také - a někdy především - intenzívnym dotykem s prostredím, v němž žili a žijí konkrétní lidé. V tom je, domnívám se, jedna ze základních hodnot a charakteristik etnografie. V tomto smyslu může totiž napomáhat lepší vzájemné znalosti, pochopení i dorozumění jednotlivých složek lidské společnosti.

Tím se vlastně dostávám už k druhé z výše uvedených významných skutečností: etnografie je vědou pro život. Platí to v otázkách zcela zásadních (vzájemná informovanost mezi národy, rasami, konfesemi, zájmovými skupinami apod.) právě tak jako v běžné denní praxi a službě kulturnímu prostředí, v němž žijeme. V tomto smyslu mne těší každý projev úcty k dobrým hodnotám vytvořeným v minulosti, zcela konkrétně v mém prostředí např. nový život pečlivě rekonstruovaného a dnes v povědomí kraje znovu živého telčského kroje, nebo prezentace lidového textilu, připravená obnoveným Muzejním spolkem v Telči, v jehož výboru pracuji, u příležitosti Dnů evropského kulturního dědictví v našem městě.

Prof. PhDr. Ján Michálek, DrSc., nar. 12. 3. 1932 v Brezovej pod Bradlom, od skončenia vysokoškolského štúdia pracuje na Filozofickej fakulte UK v Bratislave.

Všetci etnografi - a tí, ktorí sa špecializujú na agrikultúru zvlášť - dobre vedia, že roľník po zbere úrody dôsledne vyberal z dopestovaných produktov tie, ktoré určil pre založenie novej úrody, ktoré mali byť "na semeno". Platilo to najmä o obilninách, "o chlebe". Zrno osobitne a bezpečne uložil, očistil a starostlivo opatroval.

Aj my národopisci, doterajšie generácie zberateľov a bádateľov v tomto odbore, nazhromaždili sme veľké bohatstvo údajov, dokladov, textov, materiálov, pamiatok o živote a kultúre našich predkov. Sú to hodnoty neopakovateľné a nenahraditeľné - nedajú sa totiž získať nanovo. Sú pre našu vedu základným kritériom, oným

"zlatým pokladom", ktorý aj v našom prípade zaručuje hodnotu a úroveň bádania, objektivitu jeho výsledkov. Starajme sa teda o ne, t.j. pracujme s nimi, opatrujme ich, sprístupňujme ich. Tieto fondy sú totiž tým najkvalitnejším "semenom" našej vedy, bez ktorého nemôže vzísť skutočne objektívny, vedecký poznatok a poznanie o pravde života nášho ľudu. Ono je aj istotou a nejspôľahlivejšou základňou rozvoja, opodstatnenosti a zmyslu našej vedy v budúcnosti.

Bez neho, bez týchto fondov a hodnôt, bez ich obohacovania a najmä využívania, t.j. štúdia, bol by dnes prínos našej vedy pre orientáciu človeka v čase veľkých spoločenských pohybov sťažený a oslabený. Naši býstri mladší kolegovia a tí, čo prídu za nimi, akiste dokážu poznaním a sprístupnením tejto "múdrosti semena" obhájiť a rozvíjať národopis ako vedu aktuálnu, užitočnú a pre človeka dneška i budúcnosti prítiažlivú.

PhDr. Věra Kovářů, nar. 7. 5. 1932 v Brně, od roku 1956 pôsobila v Oblastním muzeu ve Zlíně, od roku 1961 v Etnografickém oddělení MZM v Brně, od roku 1969 v Krajském středisku památkové péče a ochrany přírody v Brně.

Musím se přiznat, že jsem velmi váhala než jsem se přidala k jubilantům. Nikomu se nechce stárnout a zvlášť ne tomu, kdo je obklopen mladými lidmi, s nimiž spolupracuje a snaží se jim rozumět, přijímat jejich nápady a názory. Považuji za štěstí, že mám kolem sebe mladé kolegy, kteří společně se mnou usilují o záchranu kulturního dědictví a odhodlaně nesou vlastní kůži na buben při náročných pútkách o záchranu vesnických sídel i jednotlivých památek lidového stavitelství. Bohužel stojí proti nám stále mnoho těch, kteří nechápou význam tradic, necení naši národní kulturu ani lidové umění. Nedávná minulost krutě poznamenala tvář našich vesnic, a to nejen v jejich vnějším vzhledu, ale ještě více v myšlení jejich obyvatel. A právě tady spatřuji nesmírně náročnou roli našeho oboru a nás, etnografů, kteří se mohou formou kulturních misí pokusit o proniknutí do

narušených vnějších i vnitřních vztahů a o jejich nápravu. Domníváte se, že zveřejňování našich vědeckých poznatků pro veřejnost formou rozhlasových a televizních pořadů nebo článků v denním tisku degraduje naši disciplínu? Nelze však ulpívat na povrchu věcí a dějů, jak to činí některé televizní pořady i publikované články v časopisech přinášející mnohdy našemu chápání lidové kultury víc škody než užitku. Je třeba jít ke kořenům, i když nejsou tak voňavé jako květy.

K zamyšlení mne vede i moje druhá orientace, choreografická spolupráce se soubory písní a tanců, můj hluboký vztah k lidové písni, tanci a slovesnému folklóru. Mnozí etnografové a folkloristé účinně pomáhají souborům při sestavování repertoáru a při návrzích krojového vybavení. Když však sleduji soubory nebo různé pořady ulpívající na vnějším okázalém projevu, ptám se, zda je naše působení dostatečné. Cítím, že mladým lidem se zájmem o lidové umění je možno s naším přispěním poskytnout mnohem víc; zažehnout v nich oheň nadšení pro nepomíjející hodnoty vytvořené naším lidem. Zapálit oheň a lásku, které mnohé z nás, i mne, přivedlo ke studiu národopisu a celoživotnímu zasvěcení tomuto krásnému oboru lidského vědění.

PhDr. Peter Švorc, nar. 6. 6. 1932 v Štrbe, riaditeľ Podtatranského múzea v Poprade.

Môj životný cieľ, stať sa maliarom, mi nevyšiel aj napriek tomu, že na všetkých vysvedčeniach som z kreslenia nosil same jedničky. Zrejme pri skúškach na Akadémii výtvarných umení v Bratislave pomohlo aj zbožné pranie mojej drahej matky, ktorá sa mi priznala že celý čas (počas skúšok) prosila Pána Boha, aby ma na školu neprijali. A tak sa aj stalo. Dnes viem pochopiť moju mamku (už nežije), prečo tak upenlive prosila nebesa, aby mi to nevyšlo.

V tom čase sme gazdovali. Bolo treba pracovitých rúk na 12 ha gazdovstve. Otec s mamkou nestačili a brat

bol mladší nie ešte súci do kosa. Ostal som doma na gazdovstve a mojím prvým - pôvodným povoláním - je roľník. Do dotazníkov som si ho vždy zapisoval, nehanbiac sa v tom čase, že roľníctvo (rozumej súkromné) je na veky zažehnané. V ušiach lepšie znelo "družstevník". Len ja, keď družstva sa zakladali u nás pod Tatrami v Štrbe, bol som už na okrese úradníkom. Prilknul som k otcovskej hrude, zhováral sa s ňou, rozumel jej hlasu, a to pomohlo k ďalšiemu rozhodnutiu, akým smerom sa uberať. Uvedomoval som si, že zem dáva poživieň, dáva chlieb, dáva odev, roľník prispôsobuje seba i svoje hospodárstvo ročným obdobiam, piesne hovoria o robote na poli, lúkach, horách. A toto všetko treba spísať - zachovať. Moje rozhodnutie bolo jednoznačné, stať sa kronikárom ľudu, zvoliť si štúdium etnografie.

Ako riaditeľ Podtatranského múzea (od roku 1974) našiel som v takmer storočnom múzeu zlomok národopisných zbierok. Vysvetlenie bolo jednoznačné. Popri honosných porcelánoch, strieborných príboroch, gravírovaných zbraniach, cinových džbánach, ťažko bolo vystaviť vedľa bohatých grófov, veľkoobchodníkov, remeselníkov, chudobné dedinské náradie používané v domácnosti, či pri poľnohospodárskych prácach. A keďže v srdci sa ozýval ľud, dedina, jeho duchovná a hmotná kultúra, otvoril som bránu múzea podtatranskej dedine.

Vždy som sa orientoval na múdрых ľudí, na tých u ktorých som cítil pomoc. Obrátil som sa o spoluprácu na FF Univerzity Komenského, katedru etnografie a folkloristiky v Bratislave. Navrhol spoluprácu pri národopisných výskumoch. Uskutočnili sa viacere výskumy a výsledok? Priblížili sme život predkov niekoľkých dedín formou vzácnych monografií ďalšej generácii.

A čo odkazať mladším kolegom? Len to, že každé múzeum je svätynou, je miestom, kde národ ukladá si svoje dejiny, ktoré hovoria aj rečou predmetov. Tú reč treba počuť a jej rozumieť a ak sa to podarí, niet vari krajšieho a šľachetnejšieho povolania, ako byť kronikárom svojej zeme.

Luděk Štěpán, nar. 19. 8. 1932 v Nasavrkách, okresní konzervátor památkové péče, od roku 1982 vedoucí správy Souboru lidových staveb Vysočina, k jehož vzniku dal v roce 1967 podnět.

Spíš než etnograf jsem jedním z posledních venkovských písmáků zachycujících děje kolem sebe formou záznamů a záchranou lidových staveb. Etnografům vděčím především za to, že mě přijali mezi sebe. Díky vám, Josefe Vařeko, Josefe Scheybale, Juro Langře a další! Ze svého pohledu na naši etnografii či etnologii jí přeji více obětavých etnografů, kteří dokáží provázet svoji práci s dalšími obory, s pomocnými vědami historickými a navíc při zkoumání hmotné kultury hlouběji pronikat do technických vlastností zkoumaných jevů. Přál bych etnografii nalezení přesnější hranice mezi "velkým" a lidovým uměním a včas pochopit a rozeznat, zejména zase v oborech hmotné kultury, co z dnešních jevů budou jako lidové umění a jako lidovou tvorbu prezentovat příští generace odborníků.

Mgr. Jan Miroslav Krist, nar. 3. 9. 1932 v Brně, po řadě zaměstnání v různých osvětových zařízeních dnes pracovník Ústavu lidové kultury ve Strážnici.

Svým oborem, který bych nejstručněji definoval jako službu lidovému tanci, především slováckému, a jeho poznávání, jsem se zabýval ve svém tzv. volném čase, zkrátka nebyl mi zdrojem obživy (až na jedno krátké období). Mělo to výhodu v letech, kdy jsem byl i z takového působení vyhazován. Vždy se zase jinde našla volná dvířka. Mělo to však velkou nevýhodu - nikdy jsem nenašel sílu a čas, abych své poznání a zkušenosti utřídil a formuloval. A jsem šťasten, mohu-li se mu dnes věnovat naplno, tedy i v čase pracovním.

A jaká je budoucnost mého oboru? Budeme-li chtít zůstat svoji ve stále více kulturně či spíše civilizačně se

integrující Evropě, a věřím, že budeme chtít zůstat svoji, pak bude těch, kteří jsou ochotni sloužit tradici, stále potřeba.

Doc. PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., nar. 10. 9. 1932 ve Smoleniciach, absolvent Umelecko-priemyslovej školy v Bratislave (grafika), do roku 1963 odborný asistent Filozofickej fakulty UK v Bratislave, 1963-1975 riaditeľ SNM v Martine, 1975-1990 riaditeľ SNG v Bratislave, od roku 1990 vedecký pracovník SNM v Martine.

Etnológia i etnomuzeológia prekonali v tomto storočí obrovskú cestu, dosiahli pozoruhodné výsledky, ale ponechali "osudu" i viaceré nezmapované, nespracované a nedoriešené úlohy, hoci aj ony boli častokrát zdôrazňované a programované. Niektoré z nich majú veľký význam nielen pre teoretický rozvoj vlastnej vedy, ale najmä pre jej prínos spoločenskému životu našich národov. Ich absenciu pociťujeme - dnes snáď viac ako kedykoľvek predtým - aj ako nedostatečnú prípravu k riešeniu veľmi aktuálnych etnickospoločenských i politických problémov súčasnosti.

K takým úlohám zaraďujem najmä nedostatočný výskum ľudovej kultúry a jej historicko-spoločenských vzťahov v oblasti územno-etnických stykov slovensko-moravských, slovensko-maďarských, slovensko-poľských i slovensko-podkarpatsko-rusínskych. Ochudobnili sme tak naše národy a národnosti o poznatky, ktoré mohli poskytnúť vedecké závery a súdy umožňujúce lepšie vzájomné sebaopoznanie, sebarešpektovanie a uznanie, a tým aj lepšie chápanie. Je to jedna z úloh, ktoré etnomuzeológia v tomto čase nemôže podceňovať a obchádzať.

Druhou takouto úlohou je podstatne hlbší a komplexnejší prienik do dejín ľudovej kultúry našich národov a do jej vnútorných i vonkajších vzťahov s európskymi kultúrami a prúdeniami, pretože ona v

historickom sútoku európskej a osobitne stredoeurópskej kultúry a civilizácie zohrala oveľa dôležitejšiu, významnejšiu a zjavnejšiu úlohu, ako sme jej dosiaľ priznali. V tomto zmysle musia splniť veľký dlh aj etnomuzeológovia, často obsypaní historicky a kultúrne cennými dokladmi, tvoriacimi vzácné pramene vedeckého poznania minulosti našich ľudových kultúr a ich nositeľov. Obidve tieto stránky by sa mali výraznejšie i komplexnejšie (interdisciplinárne) a dokumentárnejšie odraziť aj v expozíciách našich múzeí.

Tu je široké pole možností a naliehavostí. Chcem vyzdvihnúť aj úlohu hlbšieho a odvážnejšieho prieniku do výskumu kultúrno-civilizačných prúdov a posunov vrátane kresťanskej civilizácie, ktoré v priebehu dejín našich národov a etník dotvárali kultúrne javy, hodnoty a odkazy, ktorým neraz môžeme pripísať i nadčasovú, trvalú územne širokú platnosť. Tieto prúdy a ich prínosy umožňovali zblížovať naše i susedné národy, spravdila ich kultúrne a duchovne aj obohacovali a pomáhali im včleňovať sa do širokého kultúrno-civilizačného európskeho kontextu, v ktorom ľudová kultúra našich etník má významné miesto.

Myslím si, že sú to úlohy hodné poslania a práce etnografov, folkloristov a etnomuzikológov zodpovedných za rozvoj a spoločenský prínos tejto vednej disciplíny na sklonku 20. a začiatku 21. storočia.

PhDr. Petr Spielmann, nar. 11. 10. 1932 v Ústí nad Labem, po radě zaměstnání v Brně a v Praze působí od roku 1969 v Bochumu (SRN), od roku 1972 jako ředitel Muzea Bochum.

Osud mě zavál daleko (skoro tisíc kilometrů). Studoval jsem v Brně na Masarykově universitě dějiny umění a národopis u profesorů Alberta Kutala, Antonína Friedla a Antonína Václavíka, kromě jiných. Vzpomínám na ně s vděčností, protože ještě dnes a tak daleko si uvědomuji, co mi všechno dali na cestu. Lze to těžko do-

cenit. Po absolutoriu jsem se věnoval svému hlavnímu oboru - dějinám umění, ale ten druhý mi taky nedal pokoje. Tak jsem spolupracoval deset let při Hornáckých slavnostech, občas i při Strážnici, spoluúčastnil jsem se sbírání písniček spolu s Oldřichem Puklem pro brněnský Ústav pro lidovou píseň. I pro svou kunsthistorickou práci jsem hledal souvislosti s aspekty národopisnými. Zabýval jsem se nejen zkoumáním národopisných motivů v dílech moderních umělců, ale i podstatnými spojitostmi metodickými. Tak jsem se dostal např. k zájmu o moderní keramiku, což mi mimo jiné vyneslo vzácné celoživotní přátelství s Idou a Vládou Vaculkovými. (Václavík mě ostatně v těchto mých pokusech, pokud žil, vždycky velice podporoval.) I hudbu jsem vždy zahrnoval do svých úvah - vlastně jsem chtěl být dirigentem, ale osud zahrál jinak. Tak jsme ještě na fakultě spolu s Oldřichem Puklem pracoval na tématu kubismus a hudba, k němuž jsem se několikrát vrátil, naposledy výstavou ke stým narozeninám Picassovým v roce 1982.

Tady v Bochumu jsem našel novou možnost uplatnění svých etnografických znalostí a zálib, neb muzeum, které tu vedu, má vedle sbírky umění 20. století v hlavní budově ve městě ještě středověký vodní hrad se sbírkou hudebních nástrojů a jinými historickými expozicemi a malé národopisné muzeíčko umístěné v selském hrázděném stavení z roku 1800, které bylo do hradního areálu přeneseno a které dokumentuje život zemědělců tohoto regionu. V muzeu je umístěna i malá včelářská expozice, o níž se stará místní spolek včelařů. V tomto areálu provozujeme od roku 1974 v létě národopisný festival s mezinárodní účastí, který je doprovázen konferencemi a výstavami, jehož se v posledních letech účastní okolo 120 tisíc návštěvníků. Cimbálová muzika Jaroslava Čecha z Uherského Hradiště bývá pravidelným hostem festivalu.

Nejdůležitějším vodítkem mi po celou dobu v práci bylo "vědomí souvislosti", v mém případě snaha uvést kulturu mého domova (lidovou i institucionální) do evropských a světových souvislostí a učinit ji inspirací

pro nová umělecká, kulturní, mravní i lidská úsilí. V tom vidím nevyčerpatelné možnosti a zároveň úkol pro budoucnost. Pro sebe i jiné.

PhDr. Eva Davidová, nar. 28. 12. 1932 v Praze, po řadě zaměstnání v osvětových i vědeckých institucích dnes pracovnice Muzea romské kultury v Brně.

Již od studií etnografie jsem byla a dodnes jsem jakýsi "netradiční etnograf. Stále jsem cítila, že kromě tradičních oblastí etnografického a folklórního bádání je třeba postihnout i další oblasti ze širší etnografické současnosti (jak se ostatně až později začalo této oblasti říkat). U mě se stala specializací národnostní a etnická problematika, s hlubším zaměřením na Cikány-Romy, na jejich kulturu materiální, duchovní a především na písňový a slovesný folklór. Zatímco však v předchozích letech jsem se výzkumem a romistickým sběratelstvím měla možnost zabývat jen okrajově, od roku 1991 v něm pracuji systematicky. Koncem dubna se nám tehdy podařilo založit Muzeum romské kultury se sídlem v Brně, se sběrnou oblastí celorepublikovou, i když zatím bez stálé muzejní budovy; toto muzeum - první svého druhu na světě - jsem do listopadu 1992 vedla. Nedávno se Muzeum poprvé prezentovalo původní výstavou Romové v Československu - v EÚ Moravského zemského muzea. Mým cílem je založení jakéhosi Institutu romských studií, který by byl tak potřebný, a co nejvíce bych chtěla využít možnosti systematicky badatelsky pracovat a publikovat v této oblasti.

PhDr. Jozef Mintal, nar. 26. 5. 1942 v obci Osada, o. Dolný Kubín, reštaurátor Slovenského národného múzea v Martine.

Tak veru, svojou päťdesiatkou som sa teda nielen zaradil medzi jubilantov, ale dostal aj možnosť položiť na

papier pár slov o odbore, v ktorom pracujem. V Slovenskom národnom múzeu v Martine pôsobím od r. 1979 ako reštaurátor ľudového a historického nábytku. Je to práca nielen náročná a zaujímavá, ale aj pútavá a krásna - a v mnohom priam objavná. Treba mať pre ňu nielen odborné znalosti a vedomosti, zručnosť, ale tiež cit a vzťah - to najmä dnes. Dovolím si však tvrdiť, že je potrebná aj istá dávka predstavivosti, ktorá vás prenesie do obdobia, v ktorom dané predmety vychádzali spod rúk svojich tvorcov.

Ak by som mal ešte niečo v krátkosti napísať o budúcnosti odboru, v ktorom pracujem, tak by som to skôr zmenil na pranie. Chcel by som sa dožiť obdobia, v ktorom bude práci reštaurátora v múzeu prináležať také miesto a uznanie, aké mu skutočne náleží.

A druhé moje pranie sa týka inštitúcie, v ktorej pracujem: Aby Slovenské národné múzeum v Martine po rokoch hľadania už konečne našlo svoje miesto a meno, ktoré mu nielen v dejinách slovenského múzejníctva, ale aj v dnešnej dobe právom patrí.

PhDr. Ludmila Sochorová, CSc., nar. 28. 6. 1942 v Praze, v letech 1975-1980 odborná asistentka katedry andragogiky filozofické fakulty UK, od roku 1980 odborná asistentka katedry etnologie filozofické fakulty UK v Praze.

Doufám, že se budu moci dále věnovat studiu českého lidového divadla a dějin duchovní kultury 17. a 18. století.

Věřím, že česká a evropská folkloristika, stejně jako duchovní kultura starého kontinentu, budou chápány zejména v budoucích letech jako nezbytný rozměr oboru etnologie - a navíc budou moci přispívat k utváření obrozené státnosti a národní identity, zvláště však k vědomí národní a lidské vzájemnosti, tolerance, lidské a občanské odpovědnosti. To není málo, ale přát si méně vlastně nelze.

VE STRAKONICÍCH HUČELY DUDY PODESÁTÉ

A hukot to byl, věřte, pořádný. Vždyť na X. mezinárodní dudácký festival se ve dnech 21. - 23. 8. 1992 sjelo do Strakonice odhadem okolo jednoho sta dudáků a gajdošů v různých souborech a hudebních skupinách z Anglie (duo Northumbrian Small Pipes), z Estonska (Torupill z Riidaja), z Francie (La Chavannee de Montbel z Chaten-sur-Allier a duo Xavier Vidal a Christian Marc z Pern), z Itálie (duo Gianni Perilli a Fulvio Redeghieri z Villa Latina), z Rakouska (Kremsmünsterer Bock- und Leiermusik spolu s vesnickou taneční skupinou Welser Rud z Welsu a Steirische Bordunmusik ze Schladmingu), z Německa (Gruppe Hofgesindt z Wýmaru, Egerländer Dudelsackmusik Familie Rubner z Marktrechwitz, Egerländer Familienmusik Hess z Hirschthom am Neckar, Serbska folklorna skupina Sprewjan z Budyšina a Gruppe Windbeutel z Berlína), z Řecka (Efxinoe Leshi Ptolemaidas z Ptolemaida), ze Skotska (Neilston & District Pipe Band z Glasgow spolu s Graigie Scottish Coutry Dance Group), ze Španělska (Real Banda de Gaitas z Ourense), z Turecka (Anadolu Folkdance Group z Ankary) a samozřejmě i z tehdejšího ještě Československa (celkem 11 souborů a dudáckých muzik: Národopisný soubor z Postřekova, Škoda Plzeň, Prácheňský soubor, dvě Dětské dudácké muziky ZUŠ a Pošumavská dudácká muzika J. Spurného ze Strakonice, Dyleň z Karlových Varů, Růže z Českého Krumlova, Dětská dudácká muzika ZUŠ z Blatné, rožnovská Javořina a slovenský Ponitran z Nitry, z jednotlivců pak A. Barborková, M. Macková, O. Mocová, V. Náprstková, I. Veselá, M. Vilánková, F. Danihelka, Vl. Dřimal, O. Hoffmann, Vl. Kovařík, M. Matějka, B. Moc a M. Stecher).

Vlastní program festivalu sestával z 9 nereprizovaných folklórních pořadů a z jednou reprizovaného nedělního folklórního "Galakonzertu", v nichž vystoupilo celkem 477 účinkujících, z koncertu tzv. vážné hudby pro dudy, niněru a cimbál, z mezinárodního dudáckého sympozia, z dudáckého budičku "Nektarky" a z krojovaného průvodu městem. V průměru navštívilo jeden každý z uvedených pořadů 830 platících diváků. Uvádím i tuto skutečnost hlavně proto, že spolu s ostatními již zmíněnými kvantitativními údaji svědčí jak o trvalém a - možno říci - narůstajícím zájmu účinkujících i posluchačské veřejnosti o tento festival, konaný dosud jednou za tři roky, tak i o cílevědomé a nanejvýš obětavé práci jeho organizátorů.

Obsahovým jádrem festivalu byly samozřejmě hlavní folklórní pořady - Mezinárodní dudácké "Kasáci" (Zd. Podskalský), Dudáci hrají dětem (J. Janoušek, T. Stavěl), Dudácká klenotnice (Zd. Bláha), Kdypak

POSLEDNÉ HORŇÁCKÉ SLAVNOSTI BEZ COLNÍC

V jeden júlový deň roku 1992 sme sa náhodou stretli s poslancom vtedajšieho federálneho parlamentu. Chystal sa do Prahy, ja do Veľkej na Horňácke slávnosti. Na pretrase bolo štátoprávne usporiadanie a ja som poslanca zaprisahal, aby inicioval štátny útvar na spôsob Veľkomoravskej ríše, ktorú založil fracký kupec Samo. Prepojenie na Západ i trhová ekonomika by mala kontinuitu prerušenú Arpádovcami. Za hlavné mesto som navrhoval Hrubú Vrbku. Mala by byť uprednostnená pred Veľkou, lebo je tam vhodnejší priestor pre potrebné letisko. Nehovorí sa tam ani Česky, ani slovensky, úradným jazykom by bolo horňácke nárečie. Zasmiali sme sa, on odišiel do federálneho parlamentu pripravovať rozvod, ja po rokoch na miesta svojej mladosti. Osud zariadil, že som celý život migroval ako piesne rodného kraja. I piesne žijú v mnohých regionálnych mutáciách, ale najprírodzenejšie tam, kde vznikli.

Ešte v Čase federácie sme realizovali v mieste mojho pôsobenia projekt s Horňáckou muzikou Martína Hrbáča, ktorý sme nazvali Pieseň ako spojovník (česká pomlčka je v slovenčine spojovník). Hľadali sme, ako piesne putovali s ľuďmi. V Horňáckej muzike hral na basu ing. Smutný, ktorý v našom meste staval niekedy hotel a okrem toho zaznamenal celý rad piesní tunajšieho regio-

nu. Piesní, ktoré mali evidentne spoločné korene sme našli dosť. Keby miesto zbytočných rečí zneli vo federálnom parlamente, boli by teraz zbytočné colnice na hranici, ktorá napriek colniciam bude len pomedzim. Škoda, že tak málo politikov je ľudových muzikantov alebo spevákov.

Dušan Holý nie je politik. Je vedec i umelec a možno ani nemal v úmysle, čo ja dedukujem z jeho očarujúceho sobotňajšieho večerného programu Horňáckych slávností. Človek sa nevedome narodí a väčšinou bez vlastného pričinenia i zomrie. To, čo je medzi tým, je už často dielo jeho vôle. I sobáš, kedy človek vedome uzatvára nový zväzok a v novej rodine dáva perspektívu nielen sebe, ale ľudstvu vôbec. Nech sa na mňa Dušan Holý nehnevá, že ten večer na kopci vo Veľkej, ktorý vo mne žije, Čo žiť budem, vyvoláva práve tieto asociácie.

V dobe, ktorá všetko rozdeľuje, umne a pôsobivo skomponoval spojenie ľudí v duchu kresťanských i prirodzených ľudských princípov. Neboľo treba vysvetľujúcich komentárov. Prišiel pred nás svadobný sprievod a na vyzvanie starejšieho sme sa "v mene Pána dali na cestu v nový život". Kým sa sprievod zo svadobného obradu vrátil, prichádzali pred nás desiatky (alebo stovky?) muzikantov, spevákov, tanečníkov, hádam všetci, ktorí to dnes na Horňácku vedia. V "sedláckych" i baladách sme spolu s nimi prežívali všetko, čo láska pri-

všudy hrály dudy (Jos. Režný), Dudáci tradične i jinak (J. Janoušek, M. Macková), Galakonzert (Zd. Podskalský, K. Krasnický) a Kdepak všudy hrály dudy (Jos. Režný). Zámerně neuvádím mezi nimi pořad Humor v dudáckých písničkách (J. Šíma) - zmíním se o něm až v dalším - protože na rozdíl od něho byly výše uvedené pořady podle obvyklé festivalové terminologie většinou výrazně až supermezinárodní.

Jejich tvorba z hlediska autorského byla i ve Strakonicih stejně obtížná jako u mezinárodních pořadů např. strážnických - autoři a režiséri byli nuceni koncipovat je a definitivně připravit jejich realizaci tak zvaně "na místě" z ukázek, které jim soubory a skupiny předvedly vlastně den před jejich premiérou. Navíc bylo mezi zahraničními účastníky festivalu devět dvou- až pětičlenných, tedy malých dudáckých hudebních skupin, které z režijního hlediska bylo třeba pro běžného posluchače-diváka v pořadu poměrně často střídát. To spolu se snahou zprostředkovat posluchačům co nejvíce nových hudebních dojmů a zážitků z bližších i vzdálenějších etnických hudebních kultur vedlo autory těchto pořadů k tomu, že je koncipovali většinou jako sled převážně krátkých vstupů obvykle téměř všech zahraničních souborů a skupin s jedním či dvěma vstupy některého z našich souborů. Tato nepochybně v dobrém míněná snaha se však poněkud nepříznivě projevila jednak posluchačsky neúnosnou délkou některých těchto bezpřestávkových pořadů, jednak určitou přetížeností většiny zahraničních účinkujících, kteří přecházeli prakticky z pořadu do pořadu a na vlastní obohacení novými hudebními, ale i jinými osobními zážitky z festivalu měli málo příležitostí a času.

Nicméně mohu říci - a se mnou jistě velká většina posluchačů - že jsme i při těchto zvukově poněkud dudově stejnobarevných a někdy dlouhých pořadech prožili mnoho nezapomenutelných hudebních zážitků a dojmů. Za všechny ostatní chtěl bych alespoň připomenout tu povznášející chvíli, kdy Gianni Perilli začal pískat na svou "ciaramellu" a poté za doprovodu Radeghierových dud "zampogne" vskutku mistrně, protože celým srdcem, a vlastně jen tak pro sebe zpívat pastýřské písně svého rodného italského Lazia, nebo kdy výmarské kvarteto Hofgesindt - dudy nebo šalmaj, niněra, kontrabas a bicí - spustilo své vlastní netradiční kompozice někdy značně extravagantní, nicméně však předznamenávající nové možnosti a formy uplatnění starobylých lidových nástrojů v soudobé hudbě. Na takové zážitky se opravdu nezapomíná.

Stejně jako na pořad západočeských a jihočeských písní "Humor v dudáckých písničkách" připravený J. Šímou. Na tomto pořadu byla totiž zřetelně znát možnost dlouhodobé, promyšlené autorské přípravy jak s hlediska repertoárového, tak i interpretačního a režijního. Škoda jen, že byl z

důvodů pro mne nepochopitelných realizován v nevhodných a pro nestranného pozorovatele i poněkud deklasujících prostorových i situačních podmínkách strakonické sportovní haly, protože právě on potřeboval k plnému vyznění vysoké letní jihočeské nebe a slunce kraje vzniku těch překrásných písní. I tak však to byl pořad českému srdci milý a krásný.

Zároveň jsem si však i při něm znovu uvědomil možnost ohrožení další existence někdejšího pozoruhodného tradičního způsobu hry západočeských houslí, totiž melodických houslí ve zdejších - zejména chodských - dudáckých kapelách. V současných podmínkách podstatného rozhojnění a znásobení původního nástrojového obsazení tzv. malé selské muziky jsou housle většinou odsuzovány ke hře rytmicko-harmonických příznávek a to původní nádherné melodické muzicírování houslí se ze hry západočeských dudáckých kapel prakticky vytrácí. Škoda jak z hlediska stylovosti hudebního projevu současných kapel, tak zejména i z hlediska budoucnosti celé české lidové hudební tradice. S tím by se mělo něco udělat.

Dnes už tradiční součástí strakonického festivalu je a také při jeho jubilejním ročníku byl koncert tzv. vážné hudby, na němž letos zaznělo několik skladeb pro dudy, niněru a cimbál: "Selská svatba" Leopolda Mozarta, "Concerto III" Michaela Corrette, "Renesanční tance pro Dalibora Štrunce" Martina Jakubíčka a "Concertino per cornamusa ed orchestra" Františka Domažlického. Sólisty uvedených skladeb - Otu Pokorného, Tomáše Stavěla, Ernsta Wilczeka, Dalibora Štrunce a Karla Krasnického - doprovázel Festivalový komorní orchestr, řízený Štěpánem Koníčkem. Dramaturgům tohoto zajímavého festivalového pořadu - Karlu Krasnickému a Ludvíku Kunzovi, který nás provázel koncertem zasvěceným průvodním slovem - se v něm podařilo doložit posluchačům názorně a přesvědčivě skutečnost, že dnešní lidové hudební nástroje už od dob otce Mozarta a vlastně odedávna byly a jsou organickou součástí obecné hudební kultury lidstva stejně jako veškerá lidová hudební tvorba. Mám za to, že v tomto směru by mohly být strakonické koncerty "vážné" hudby inspirativní i pro začínající festivalovou "zámeckou hudbu" strážnickou.

V rámci X. strakonického festivalu se konalo i odborné mezinárodní dudácké sympozium, tentokrát na téma vícehlasé dudy. Známy německý odborník a aktivní dudák zároveň Ernst Wilczek na něm seznámil účastníky jednání slovem, obrazem i zvukem se zajímavou starobylou formou vícehlasých francouzských dud 16. - 18. století, tzv. dvorskými dudami (musette de cour), zatímco Bernard Garaj věnoval druhý hlavní referát sympozia problematice historie a typologie slovenských gajd.

prináša: radosť i smútok, tragédiu i optimizmus, nostalgiu i humor. To všetko dali naši predkovia do piesní a Dušan Holý do programu. Asi by nebolo spravodlivé spomínať v súvislosti s týmto večerom len jeho. Vďaka bohu mal z čoho obdivuhodný zámer realizovať. Nebol som už dávno pri podobnej udalosti a bol som milo prekvapený, v koľkých starších i celkom mladých horňáckach tradícia žije. Každá pieseň mala vnútorný súvis s kompozíciou, rytmicky i významovo usporiadanou do presvedčivého tvaru. Zaplnený amfiteáter prijímal celok i jednotlivé komponenty s rovnakým očarením ako ja.

S piesňou "Už sem sa já, mój tatičku, oženil" sa svadobný sprievod vrátil vo všetkej dôstojnosti. Pridávali sa k nemu postupne všetci účinkujúci s najkrajšími svadobnými pesničkami. František Okénka Muzikantským očenášom vtipne predznamenal ďalší priebeh večera, s istotou a suverénne začal a pridali sa všetci: "Ešče svad'ba nebyla". Nevieť si predstaviť pôsobivejší záver. A večer až do rána pokračoval. Kopec nad amfiteátrom zaplnili muziky a spev. Tentoraz boli účinkujúcimi všetci. A veľmi dobre sa znášali horňácke pesničky s kopaničiarskymi, bolo počuť i "Kopala studienku" a spevákovo až z Oravy. Bolo vinko i dobrá slivovica, nevidel som však opitých, len dobre sa zabávajúcích ľudí, pre ktorých bola pieseň naozajstným spojovníkom.

Od vtedy som na Horňácku nebol. Pán poslanec dokončil v Prahe svoju prácu, neďaleko amfiteátra vyrástli colnice. Až pôjdem na ďalšie Horňácke slávnosti, musím ísť skôr do banky, aby som mohol zaplatiť vstupne'. Túto tortúru podstúpim v nádeji, že Dušan Holý (či možno druhí autori?) s nespočetnými muzikantami, spevákmi a tanečníkmi Horňácka obohatí moje poznanie poznaného o nové súvislosti.

Martin Prášek

Takže celkom možno říci, že X. mezinárodní dudácký festival ve Strakonících byl nejen důstojnou oslavou prvního velkého jubilea tohoto dnes už mezinárodně uznávaného setkání dudáků prakticky z celé Evropy, kteří na ně rádi přijíždějí a svými mistrovskými výkony přitahují do nádvořního hlediště strakonického hradu jak místní posluchače, tak i milovníky lidového hudebního umění z celého jihozápadočeského dudáckého regionu, ba i ze zahraničí. Pro mne byl totiž zároveň též důkazem toho, co dokáže nadšená práce nevelké hrstky organizátorů a sponzorů při vzácném pochopení městské rady i v současné nepříznivé finanční situaci v kulturní sféře u nás udělat pro obohacení a zradostnění našeho života i pro dnes už mezinárodní prestiž samotného města. Přejí strakonickým, aby je prokázaná láska k lidové písni a hudbě ani v budoucnu neopouštěla.

Zdeněk Mišurec

MEZINÁRODNÍ FESTIVAL DECHOVÝCH A FOLKLÓRNÍCH SOUBORŮ ZLÍN 1992

Šestým ročníkem se zlínský festival zařadil k těm kulturním akcím svého druhu, které prokázaly schopnost v současných složitých společenských i ekonomických podmínkách nejen existovat, ale i realizovat nové koncepční podněty. Stalo se tak zřejmě proto, že se ve všech oblastech jeho přípravy a realizace angažoval v dělné spolupráci s původním a zakládajícím pořadatelem - zlínským Domem kultury i odbor školství a kultury Úřadu města Zlína. To umožnilo rozšířit okruh sponzorů, zvýraznit kulturní a společenský význam festivalu ve městě a v neposlední řadě přivést do všech komisí festivalového štábu další schopné

tvůrčí i organizační pracovníky. Tato skutečnost nepřinesla do práce přípravného týmu žádné komplikace. Naopak. Jeho produktivita a akceschopnost byla z průběhu festivalu víc než zřejmá, o čemž koneckonců svědčí i to, že dokázal uprostřed vrcholného stadia příprav festivalu reagovat na nenadálou iniciativu Folklórního sdružení České republiky a Valašského folklórního sdružení a začlenit do programu festivalu regionální přehlídku folklórních souborů Valašsko I z cyklu Prameny IV. Programová koncepce festivalu byla jednoznačná a jednoduchá: využít všech forem vystoupení a pořadů tak, aby se festival stal po celé čtyři dny svého konání dominantní událostí, která prostoupí celý společenský život města a poznamená i jeho vnější tvář. Tento závěr se podařilo splnit, i

když v uplatnění vlivu na vnější tvář města zůstaly dosti značné rezervy. V programové skladbě festivalu bylo využito nej různějších typů pořadů: samostatné hudební pořady dechovek a samostatné pořady folklórních souborů, smíšené estrádní pořady dechovek a folklórních souborů, monstrokonzert dechových orchestrů ve zlínském divadle, samostatné pořady dětských folklórních souborů, soutěžní pořady folklórních souborů, galaprogram na stadiónu, průvod i vyhrávání a tančení v ulicích. Výraznými centry festivalového dění bylo nově upravené Náměstí míru před zlínskou radnicí a prostor před zlínským Domem kultury. Pokud jde o časové rozvržení akcí, lze říci, že se hrálo a tancovalo od rána do noci. Organizátoři zvládli i uspořádání hodnotícího semináře pro účastníky folklór-

ní přehlídky Prameny a na jedničku bylo postarano o všechny účinkující, kterých nebylo málo: z Dánska přijel jeden hudební a jeden folklórní soubor, stejně tak z Rakouska. Z Itálie a Turecka přijely vždy dva folklórní soubory, z Nizozemí přijel dechový orchestr a ze Španělska folklórní soubor. Z deseti tuzemských dechových orchestrů byly tři zlínské, stejně tolik domácích souborů bylo z celkového počtu deseti tuzemských souborů folklórních. Dětských folklórních souborů vystoupilo třináct. Satelitní festivalový program proběhl v neděli v Luhačovicích. Zahraniční účastníci byli většinou pozváni v rámci recipročních aktivit zlínských souborů, což je pro domácí soubory ze strany pořadatelů festivalu velmi výhodná a vítaná pomoc. Poměrně optimistický tón této zprávy neznamená, že by s přípravou a průběhem zlínského festivalu dechových orchestrů a folklórních souborů nebyly žádné problémy a že bylo dosaženo ve všech směrech ideálního stavu. Problémů bylo víc než dost a ideální stav dosažen zdaleka nebyl. Podstatné však je, že už dnes má festival svou osobitou tvář a že u všech, kdo festival připravují a řídí, převažuje odhodlání k praktickým činům nad náchylností k lamentacím nad nepříznivými podmínkami. Důvodem k optimismu je jistě i skutečnost, že v závěrečné ekonomické bilanci festivalu zůstaly příjmové a výdajové položky vyrovnané. Z hlediska termínového mo-

hou zlínský festival využít při svých recipročních aktivitách i soubory ze širšího regionu, protože právě z tohoto důvodu navazuje zlínský festival na konání festivalu strážnického a ve svém dvouletém cyklu nekoliduje s dvouletým cyklem festivalu v Rožnově.

-pvk-

KOŠICE 1992.

Mezinárodní folklórní festival

V dnech 17. - 22. 6. 1992 sa uskutočnil v Košiciach 18. Medzinárodný folklórný festival. Napriek finančným a organizačným problémom - veď prácu niekdajšieho 50-členného štábu vykonávalo s maximálnym a všestranným nasadením 13 pracovníkov - možno hodnotiť po všetkých stránkach kladne. Umožnil jedinečnú konfrontáciu veľmi rôznorodého materiálu, z ktorého vychádzajú naše, najmä východoslovenské súbory a folklórne skupiny, s materiálom gréckych, poľských, talianskych, rumunských a tureckých hostí, ako aj porovnanie rôznych spôsobov jeho scénického spracovania. Osobitne treba vyzdvihnúť účinnú propagáciu jednotlivých vystúpení medzi školskou mládežou. Programy sa uskutočňovali nielen v Košiciach ale i v ďalších východoslovenských mestách (Snina, Svidník). Mladí ľudia mali takto možnosť spoznať veľmi reprezentatívny výber tradícií

rôznych oblastí Európy, stretli sa s neznámymi hudobnými nástrojmi, zvykmi, spevákym i tanečným prejavom. Festival mal takto nesporné a účinné výchovné pôsobenie, najmä programami *Z európskych prameňov kultúry* a *Tance národov*. Priblíženiu programov napomáhala i vhodné sprievodné slovo.

Trvalé miesto v dramaturgii festivalu má osobitný program folklórnych skupín - Veniec krásy vekmi uvitý. Umožňuje naplniť dlhodobý projekt tematického zamerania vystúpení. Témou 18. ročníka festivalu bola jeseň s množstvom menej známych pracovných námietok, zvykov i rekvizít ("rachunky" na Gaľa, pálenie uhlia, pasovanie za baníka, barborská zábava). Dobré režijné i scénické spracovanie programu dokázalo trvale zaujať diváka a získalo i uznanlivú pozornosť zahraničných hostí.

Dobrá propagácia, viaceré vystúpenia nielen na oficiálnych pódioch, ale i priamo v uliciach mesta, rad sprievodných podujatí, ako bola výstava umeleckých fotografií s tematikou folklóru a folklórneho hnutia, predaj tradičných výrobkov, privítacie i rozlúčkové stretnutie zahraničných súborov s domácimi, prijatie na radnici - prispievali k tomu, že festivalom skutočne žili nielen Košice, ale i celý širší region.

Priebeh festivalu, ktorého programy mali prehliadkové, náučné, propagačné a súťažné zame-

ranie jednotlivých vystúpení a blokov, obohatilo i zaradenie samostatného programu detských folklórnych súborov (Hrame še, hrame). Tento, vďaka dobrej autorskej a režijnej príprave, kvalite detských kolektívov s viacerými vynikajúcimi interpretmi, bol uznanlivo hodnoteným prekvapením najmä pre zahraničných účastníkov.

V súťažnom programe O laureáta ponúkli zahraničné súbory bloky podľa vlastných predstáv. Niektoré sa usilovali o gradáciu s efektným záverom (Poľský súbor Bandoska a turecký Aydin), rumunský Plaiurile birsei rátal s pôsobivosťou maximálne zrýchľovanej hry na panovu píšťalu, zatiaľ čo taliansky súbor Gessiomaggiore zaujal jednoduchosťou a lyričnosťou a grécky súbor Achilleas zasa pracovným tancom rybárov a potápačov. Pri vyrovnanej úrovni účinkujúcich bolo pre porotu skutočne ťažké vybrať toho najlepšího. Titul laureáta získal súbor Achilleas z Grécka. Spomedzi domácich tento titul dostal košický súbor Železiar a diváci dali najviac hlasov rumunskému súboru.

Program *Pieseň nás spája* zostavený z blokov väčšiny účinkujúcich súborov bol efektnou bodkou za festivalom. Treba len dúfať, že Košice, východoslovenský region, no ani ústredné kultúrne inštitúcie sa Medzinárodného folklórneho festivalu nevzdajú a že aj v ďalších

rokoch budú nadväzovať na jeho doterajšie úspechy a prínosy.

Jarmila Paličková

VÝSTAVA VE VSETÍNĚ.

Příprava oslav 100. výročí NVČ.

Devadesátá léta minulého století sehrála v dějinách českého a slovenského národopisu významnou roli. Vybudování české chalupy na Všeobecné zemské jubilejní výstavě (1891), založení prvního českého národopisného periodika Českého lidu (1891), rozsáhlá kulturně organizační činnost spojená s pořádáním místních a krajských výstav (1892-1894) a konečně sama Národopisná výstava československá v Praze 1895 představují v souhrnu alespoň hlavní akce zmíněné doby. Reprezentační sborník, vydaný na paměť pražské výstavy, obsahuje statek významných představitelů národopisného bádání o všech odvětvích lidové kultury českého a slovenského lidu a tak jde vlastně o první "encyklopedické" zpracování naší lidové kultury.

Vědoma si zakladatelského poslání výše jmenovaných akcí a kulatého výročí, jež připadá na rok 1995, rozhodla se Národopisná společnost přiblížit širší veřejnosti jednak dobu před sto lety, jednak připomenout stoletý vývoj našeho obom. Koordinátory oslav se stali pro oblast Moravy a Slezska Miloš

Melzer, pro Zemi českou Jiřina Langhammerová. Oba se obrátili s žádostí o pomoc a spolupráci především na muzejní pracovníky už proto, že v době NVČ vznikly národopisné fondy řady českých a moravských muzeí. A tak postupně, jak se konaly výstavní akce před sto lety, tak jsou plánovány vzpomínkové oslavy v naší době.

Na moravské půdě po výstavě ve slováckém Hodoníně proběhla další akce tohoto druhu ve Vsetíně na Valašsku. Úsilím muzejní pracovníce Evy Urbachové a folkloristů Zdenky Jelínkové a Karla Pavlišťika se podařilo zorganizovat vsetínskou oslavu v takovém rozsahu, že v adekvátní míře připomenula dění na konci minulého století. Ve výstavních sálech vsetínského zámku, sídle muzea, si mohli návštěvníci ve dnech 14. června až 13. září 1992 prohlédnout instalaci sestavenou jednak z dobových dokumentárních materiálů (vstupenky, plakáty, fotografie hlavních organizátorů atd.), jednak z trojrozměrných exponátů, z nichž se část objevila na Umělecké a valašské národopisné výstavě ve Vsetíně 14. až 28. srpna 1892. A tak jak valašský šenk, tak i valašská jizba zde alespoň v náznaku byly znovu nainstalovány spolu s dalšími doklady tradiční lidové kultury, jako krojovými součástkami, rukopisnými a tištěnými kancionály, portášskou výzbrojí, modelem ručního mlýnku "kašánku" a valašské "plti", abychom jmenovali alespoň některé.

Nesmíme zapomenout ani na klasické fotografie lidových typů a architektury.

Aby evokace dobové atmosféry byla úplná, uskutečnily se i neodmyslitelné folklórní slavnosti, jež doprovázely každou výstavu. Dne 11. července 1992 předvedly národopisné soubory a skupiny z Valašské Polanky, Hovězího a Vsetína tradiční lidovou valašskou svatbu a dožatou. Hojná návštěvnost v areálu vsetínské sokolovny, kde se program odbýval, stejně jako kvalitně připravená výstava, navíc doplněná o přehledný katalog, nás opravňuje konstatovat, že oslava 100. výročí konání krajinské výstavy ve Vsetíně proběhla více než zdařile. Bude to jistě impulsem a pobídkou pro další města, kde podobné akce teprve připravují.

- mv -

BIBLIOGRAFIE NÁRODOPISNÝCH PŘÍSPĚVKŮ V ČASOPISE VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK PRO MLÁDEŽ ŽUPY OLOMOUCKÉ (Vlastivědný sborník střední a severní Moravy 1923-1938. Sestavil Miroslav Válka. Prostějov, DUHA, Kulturní klub u hradeb Prostějov ve spolupráci s Ústavem pro etnografii a folkloristiku ČSAV Brno, 1992, 51 str.)

Časopis *"Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké"* vycházel v Kroměříži od roku 1923. V roce 1928, po zavedení zemského zřízení, změnil název na *"Vlastivědný sborník střední a severní Moravy"*. Tento měsíčník, který vycházel nepřetržitě do roku 1938, vydávala učitelská jednota župy olomoucké. Tomu odpovídalo, že byl určen především mládeži, která měla být pomoci vlastivědy a regionální historie vedena k vlastenectví. Autory řady článků byli kromě vlastivědných pracovníků zejména z řad učitelů i žáci a studenti. Jedním z cílů časopisu bylo i působení na české menšiny v oblastech s převahou německého etnika (Šumpersko, Moravskotřebovsko). Význam časopisu pro dnešního národopisce spočívá v řadě materiálových příspěvků z Hané a části Dražanské vrchoviny, z českého Šumperska, Litovelska a podhůří Jeseníků a Oderských vrchů.

Uvedená bibliografie obsahuje 331 údajů o článcích vztahujících se k hmotné a společenské kultuře a jejímu studiu. Vzhledem ke značnému množství záznamů lidové slovesnosti vypustil autor bibliografie ze soupisu kulturu duchovní. Bibliografie je členěna do čtyř oddílů a dalších pododdílů: 1. Lidová kultura a její studium (Národopisní pracovníci sběratelé; Muzea a spolky; Národopisné slavnosti a výstavy; Umělci a lidové prostředí)

2. Zaměstnání a výroba (Zemědělství a chov dobytka; Řemesla a podomácká výroba) 3. Lidová kultura hmotná (Osídlení, pomístní jména, národopisné oblasti; Stavitelství, bydlení, nábytek; Lidový oděv; Strava) 4. Lidová kultura společenská (Dějiny vesnice; právo a zvyklosti; Výroční obyčeje; Rodinné obyčeje; Pověrečné představy a léčení). Součástí práce je i autorský, jmenný a místní rejstřík.

Bibliografie je dobrou informační pomůckou pro badatele, kteří se zajímají o lidovou kulturu uvedené oblasti.

Jiřina Kosíková

UČEBNICE VE TŘICETI VÝTISCÍCH !

"Milej zlatej, jak říkávala babička, přijmi tuhle publikačičku jakožto ctí a darem ode mne ve vzpomínce na to, že nebejt Tebe (a pana dr. Iši Popelky), nespátřila by světlo světa ani první knížka, jejíž volné pokračování představuje toto. Tady se ovšem vykládá harmonická složka, nikulich melodie, jako prve se dělo... Když nic, tak třicet vejtlečků je kuriozita, že jo?"

Ta první knížka, kterou v dopise z roku 1992 vzpomíná Jan Trojan se jmenuje Moravská lidová píseň. Melodika. Harmonika. (O harmonické struktuře lidové písně jako rezultátu melodické složky.) Vyšla v Supraphonu 1980 v nákladu 1 500

výtisků a má 219 stran. Nynější práce rozmnožená xeroxem je vzácná bibliofilie s autorovými notovými autografy. Jmenuje se *Umění doprovodu moravské lidové písně (Úvod do studia harmonické struktury)*. Má 89 strojopisných stran a vyšla v r. 1991 pro studenty katedry kompozice a dirigování na Janáčkově akademii múzických umění v Brně. Z JAMU Trojan odešel na konci školního roku 1988-1989 jako odborný asistent, v roce 1990 byl pak v rámci rehabilitací jmenován profesorem. Moc jsem mu to přál a těšilo mne, že jsem mohl být při tom. Na JAMU se ale už nevrátil. Více ho těší psát.

Co tato Trojanova učebnice vlastně obsahuje? Po stručném úvodu následují kapitoly: Základní funkce (s. 1 - 9), Vedlejší funkce (s. 9 - 12), Modální spoje (s. 13-26), O kadencích (s. 26 - 30), Charakteristické spoje (s. 30 - 34), Kadence s hudeckou funkcí (s. 34 - 36), Oscilace tónin (s. 37 - 43), Analytická část (s. 43 - 71), Slovníček méně obvyklých pojmů (s. 72 - 74), Tabulky (s. 75 - 79), Rejstřík písní (s. 80 - 85), Prameny (s. 86).

Jde o stručný úvod do harmoniky moravské lidové písně, který by se měl podle slov autora pročitat u klavíru. Na prvním místě necht' stojí zvuk - zdůrazňuje Trojan s Lajosem Bárdosem.

Milej zlatej, třicet výtisků učebnice je opravdu kuriozita, zvlášť

tě když uvážíme, že stejně dobře by ji mohli využívat i studenti jiných škol, než JAMU. Věřím proto, že se ještě i my dočkáme jejího dotisku.

Dušan Holý

EVA KREKOVIČOVÁ: SLOVENSKÉ KOLEDY. OD ŠTEDRÉHO VEČERA DO TROCH KRÁLOV. Bratislava 1992, 184 stran, německé a anglické resumé.

Vánoční koledy, které byly úzce spjaty s křesťanskou tradicí, představovaly dlouho opomíjený žánr naší folkloristické literatury. Až nyní se jim věnuje zasloužená pozornost: po výběru moravských koled v roce 1990 jsme dostali na letošní předvánoční trh reprezentativní antologii slovenských koled od Evy Krekovičové.

V úvodních pasážích autorka podává výklad o vývoji koled a koledování na Slovensku, pojatý v širších historických a geografických souvislostech. Koledy měly více obecný, nadregionální či nadnárodní charakter a podmínky jejich migrace byly trochu odlišné než u lidových písní; autorčino srovnání koled s baladami je v tomto směru jistě výstižné.

Důležité je autorčino členění koled do tří kategorií: 1) světské, 2) duchovní a s náboženskými motivy, 3) pastorální. Tohoto třídění se autorka přidržuje také v hlavní části knihy, která obsahuje 186 ukázek ze

slovenských zápisů. Přitom však nelze nevidět, že varianty jednotlivých koled prolínají a jejich řazení do příslušných kategorií může být někdy sporné. To se týká zvláště historicky předpokládaných náboženských koled, pokud nejsou přímo doloženy tištěnou předlohou. Zde se projevují rovněž mezery ve znalosti církevního prostředí (například detailnější poznání zpěvníků), v němž většina těchto náboženských koled frekventovala. Málo se také doceňuje vliv kramářské (jarmareční) produkce koled, jejíž dosah na lidové prostředí byl zřejmě velký. Opět lze poukázat na nutnost srovnávacích rozborů, prostorově nejméně středoevropských. Nicméně i tak se Slovensko jeví jako pozoruhodné území, na němž se setkávaly západní prvky se silnými vlivy východní kulturní tradice, což platí i pro koledy.

Knihy o slovenských koledách je doplněna pěknými fotografiemi a má nápaditou grafickou úpravu. Bohužel někde až příliš okatě vystupuje známý problém těchto publikací - nadřazenost grafické stránky nad obsahovou, odbornou složkou. Tak se zde vyskytuje v závislosti na rozvržení plochy nesprávné řádkování textů jednotlivých slok u některých koled nebo nedůsledně psaná první sloka (někde je znovu zařazená v textu, jindy schází). Je to trochu škoda, když nápěvy koled jsou precizní a mají všechny odborné náležitosti.

I přes uvedené výhrady se autorce podařilo vytvořit průkopnické dílo, které bude mít své pevné místo v evropské folkloristické produkci. Je zároveň slovenským příspěvkem k hlubšímu srovnávacímu studiu této problematiky.

Jiří Pajer

RENESEANCE REGIONÁLNÍ LITERATURY

Vedle stylové neboli vysoké literatury celonárodního či světového významu jsme se mohli v minulosti setkávat s literárními projevy, řazenými do oblasti tzv. regionální literatury. V Moravském prostředí k takovým vyhraněným regionálním typům patřila literatura hanácká nebo valašská. Jejich historii literárněvědně zpracoval v knižních monografiích Bedřich Slavík.

Centralizace po roce 1948 zasáhla i do oblasti literární tvorby. Likvidace tiskáren a různých místních nakladatelství, provázená vznikem dvou krajských podniků v Brně a Ostravě, vedla ostatně jako jinde k tomu, že fenomén regionální literatury ztrácel možnost další existence a více méně z našeho kulturního života mizí pod příkrovem nivelizace a unifikace.

Polistopadové změny a možnost podnikání i v této oblasti se projeví mj. obnovováním bývalých nakladatelství nebo vznikem nových

podniků, orientovaných na různé literární žánry a odlišné čtenářské vrstvy. Samozřejmě jejich produkce má různou formální a obsahovou úroveň a hodnotu, ale tu zde hodnotit nebudeme. Chtěli bychom upozornit na jev, naznačený v názvu tohoto příspěvku, a to, že se znovu začíná formovat tzv. regionální literatura. K tomuto tvrzení nás vede publikace olomouckého nakladatelství SAHU (Satira a humor) "Strašidlo v kapli aneb bévávalo na Hané" (Olomouc 1991, 134 stran) od Františky Kadláčkové. Trochu komerční název i grafická úprava obálky, řešená ve stylu hororové literatury (autor Zdeněk Janda) nás nemůže zmást. Po přečtení první z dvaceti povídek víme, že jsme v oblasti hanácké prózy se všemi jejími charakteristickými znaky. K těm nejmarkantnějším náleží hanácký dialekt všech lidových protagonistů, patrně obyvatelů rodné obce autorky, Loučan u Olomouce. I když své povídky časově blíže nespecifikuje, lze je na základě určitých reálií i data narození autorky (1911) vymezit meziválečnou dobou. V jednotlivých povídkách nechává před námi vystoupit svérázné zastupce sociálně diferencované skladby hanácké vesnice a defilovat venkovský život v průběhu jednotlivých ročních období, život nahlížený autorčiným láskyplným pohledem, chápajícím a omlouvajícím drobné či větší povahové vady svých bývalých spoluobčanů. Vnější svět a jeho problémy sem nepronika-

jí a tak vzniká idylický obraz hanácké dědiny, jemuž do "Libánek na Hané" chybí jen pestrobarevné kroje. Staré zlaté časy, plné humoru a různých taškařic, patřily k jednomu ze stereotypů starší hanácké regionální literatury a jak je vidět, budou jím i nadále.

- mv -

ODEŠEL PAVEL ŠAŠINKA

V neděli 27. prosince 1992 se široká veřejnost rozloučila na komňanském hřbitově s vynikajícím muzikantem a zpěvákem Pavlem Šašinkou.

Pavel byl jedním ze spoluzakladatelů souboru Olšava, kde hrával nenapodobitelným způsobem na basu, zpíval a také tancoval. Dlouhodobě se věnoval sběru a aranžování lidových písní, které byly zveřejněny ve více publikacích. Často "objevoval" krásné, zcela neznámé písničky, ale to už nám bylo jasné, že si je vymýšlí, jak texty i melodie. Vždy to však tvrdošíjně vyvracel. Jednu z nich a mnoho dalších jsme mu naposled zahráli nad hrobem - muzikanti z Olšavy, Hradišťanu, Kunovjanu, Světlovanu, Kašavy a Korytjanu.

Luboš Málek

- 1. Nad Bystricí na kopečku,
rubali sa o děvečku,
o kerú, za kerú,
kerá mněua šněrovačku červení.*
- 2. Než by sas měu o ňu sekat,
rači bys ju mohu nechat,
nenechám, nenechám,
dokád' ešte chupky krvi v těle mám.*
- 3. Podajte ně šátek s vínem,
uvaže ně huavu křížem,
prosím vás v tento čas.
Já sa masim o zvu milú, sekat zas.*

ÚSTAV LIDOVÉ KULTURY V ROCE 1992

Se vznikem Ústavu lidové kultury ve Strážnici, jehož zřizovatelem je od 1. 1. 1991 Ministerstvo kultury České republiky, byl změněn název a do značné míry i obsah čtvrtletníku ÚLK: místo Národopisných aktualit začala vycházet Národopisná revue. V ní chceme informovat čtenáře a spolupracovníky o činnosti strážnického ústavu formou výročních zpráv. První výroční zpráva v pětatřicetileté historii ústavu byla uveřejněna v Národopisné revui 4/91 na str. 194-196, a letošní zpráva na ni navazuje.

Pracovní výsledky ústavu tvoří mozaiku různorodých činností od výzkumu a dokumentace folklórních aktivit v ČR přes výstavní a ediční činnosti a odborně poradenské služby, až po pořádání mezinárodního folklórního festivalu, péči o památkové objekty a budování národopisného muzea v přírodě.

Pro zvládnutí takové šíře úkolů (při výrazném snížení rozpočtu) byl nově upraven organizační řád, byly zrušeny neefektivní provozy stolárny a zahradnictví a v pracovním plánu byly upřednostněny celostátně významné projekty. Organizační strukturu ÚLK v roce 1992 tvořily tyto útvary: útvar výzkumu, odborně poradenské a pořadatelské činnosti (vedoucí PhDr. A. Mlýnková, zástupkyně ředitele), útvar provozně

technický (vedoucí ing. M. Milták), útvar ekonomický (vedoucí Eva Koudelová) a útvar administrativně správní (vedoucí M. Čadílková). Útvar výzkumu, odborně poradenské a pořadatelské činnosti má pět vysokoškolsky erudovaných pracovníků (dr. A. Mlýnková, dr. V. Ondrušová, dr. J. Pajer, mgr. J. M. Krist a mgr. Michal Škopík).

Největší rozsah práce byl v roce 1992 věnován projektům, připraveným v souladu s Doporučením UNESCO o ochraně tradiční kultury a folklóru. Především byla zahájena práce na antologii lidových tanců v ČR, prováděná technikou videodokumentace. Byl natočen díl VIII - Valašsko a díl I - Západní Čechy navíc se podařilo zpracovat videokazetu Slovácký verbuňk, která je v prodeji v ÚLK.

Dalším projektem ÚLK je Slovník folklorismu 1895 - 1995, připravovaný ve spolupráci s Ústavem evropské etnologie filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Byl zpracován základní heslář a vytvořen a rozeslán dotazník folklórním souborům, pořadatelům folklórních akcí a vybraným jednotlivcům. Významným projektem je příprava expozice Nástroje lidové hudby v České republice. V průběhu roku byly soustředěny hudební nástroje jak z terénních výzkumů, tak z mnoha českých a moravských muzeí.

Vedle práce na těchto projektech pokračovaly práce v knihovně a archivu, kde významně pokročilo zpracování dat na počítači PC AT 286 Veccom, 40 MB HD s devíti-jehličkovou tiskárnou, a na počítači PC 386 Dtk, 170 MB HD s laserovou tiskárnou, na němž se provádí i sazba některých tisků ÚLK.

I když byla z finančních důvodů omezena ediční činnost, podařilo se - kromě drobných tisků jako byly katalogy k výstavám nebo programový sborník Strážnice 92 - vydat tři čísla Národopisné revue a bibliografie folkloristů J. Gelnara a Z. Jelínkové.

V roce 1992 se rozšířila pořadatelská činnost: ÚLK inicioval a organizačně připravil (u příležitosti Světového dne kultury 31. května) první Setkání středoškolské mládeže Slovácka, inicioval projekt folklórních koncertů v Brně (ve spolupráci s Českým rozhlasem, Etnografickým ústavem Moravského zemského muzea a s Folklórním sdružením Brno) a zorganizoval ve skansenu také úspěšný Den moravských vinařů, uskutečněný pod záštitou ministra zemědělství 19. září 1992.

Mezi pořadatelské činnosti patří také muzejní výstavy a expozice. Kromě každoročního zpřístupnění expozic na zámku a v objektech skansenu připravili pracovníci ÚLK výstavu Obrazy a kresby Daniely a Karla Benešových, a ve spolupráci s

Národopisným oddělením Národního muzea v Praze výstavu Lidová krajina v Čechách a na Moravě. Strážnické Muzeum v přírodě navštívilo v roce 1992 celkem 21.000 návštěvníků, expozice a výstavy v zámku 10.500 osob.

Nejdůležitějším a odborně i organizačně nej náročnějším pořadatelským úkolem roku byl 47. ročník Mezinárodního folklórního festivalu Strážnice 92, jemuž byl v tomto roce přiznán statut Conseil International des Organisations de Festivals de Folklore et d'Arts Traditionnels, nevládní organizace UNESCO pro folklórní festivaly. Představilo se na něm 74 folklórních souborů v 16 tematických pořadech (59 z České republiky, 15 ze Slovenské republiky a po jednom souboru z Izraele, z Anglie, ze Slovinska a ze Švédska). Na 47. ročník festivalu přijelo 11.000 návštěvníků.

Programovou skladbu festivalu, obsah jednotlivých pořadů i jejich přípravu v souborech posuzovala a projednávala pětaticetičlenná Programová rada, která je poradním sborem ředitele. Hodnotící komise, složená ze znalců tradic lidové kultury a z odborných pracovníků v oboru folkloristiky navrhla Cenu festivalu autorům pořadu "Všichni tam musíme" PhDr. Pavlu Popelkovi a PhDr. Danielu Lutherovi a autorce pořadu "Kroj a prostředí" PhDr. Jiřině Langhammerové. V roce 1992 bylo uděleno také šest titulů "Laureát Strážnice 92".

Trvalou součástí strážnického festivalu je pořad dětských souborů na pódiu Muzea v přírodě. Letošní pořad škola hrou, reagující na výročí J. A. Komenského, okouzlo návštěvníky bezprostředností dětského projevu. Stejně dobře byla hodnocena dříve obnovená verbířská soutěž. Podrobnější rozbor letošního ročníku i podněty pro další rozvoj festivalu přinesl seminář o "Strážnici" jako o jednom z nejstarších evropských folklórních festivalů. (Přednesené příspěvky jsou uveřejněny v NR 3/92 na str. 125-134).

Ústav lidové kultury ve Strážnici spravuje také národopisné sbírky, obsahující 25.000 předmětů. Podařilo se významně pokročit v budování depozitářů, které lze dnes z hlediska uložení a ochrany sbírek pokládat za vzorné. Hlavní podíl na dobré úrovni depozitářů má správce skansenu a sbírek Vít Mynář.

V roce 1992 zpracoval ředitel ÚLK privatizační projekt na dokumentaci technologií lidové rukodělné výroby ÚLUV Praha. Projekt zahrnuje program nového uspořádání a využívání této dokumentace Ústavem lidové kultury ve Strážnici. Jsou v něm navrženy dvě varianty umístění dokumentace: na zámku ve Strážnici nebo v budově ÚLUV v Uherském Hradišti, která by byla převedena do správy ÚLK. Projekt byl schválen privatizační komisí ministerstva kultury a jako jediný doporučen ministerstvu privatizace k realizaci.

Rok 1992 přinesl několik výrazných stavebně technických realizací. Vedle každoroční údržby téměř šedesáti objektů lidových staveb ve skansenu a údržby památkově chráněného parku byla především dokončena památková rekonstrukce barokního pivovaru. Tento památkový objekt je vstupní budovou do strážnického Muzea v přírodě a je především potřebným zázemím pro návštěvníky. Dosaďovací malý objekt s prodejnou občerstvení, místnostmi průvodců a nedostatečnými WC byl zbourán a všechny služby byly soustředěny v nově rekonstruované budově. V roce 1993 je plánována parková úprava celého vstupního areálu. Dalšími významnými stavebně technickými akcemi byla oprava fasády přední části zámku (včetně nátěrů oken) a zahájení generální opravy amfiteátru Bludník.

Celoroční činností ústavu prolínala snaha o úsporu finančních nákladů. Projevila se zřetelně zejména v technicko-provozním útvaru, kde se výrazně snížil počet pracovníků v souvislosti s pronájemem zahradnictví a stolárny ústavu.

Pracovní výsledky ÚLK v roce 1992 potvrdily schopnost ÚLK realizovat závažné a potřebné celostátní projekty v oboru tradiční a lidové kultury, i když sídlo ústavu je poměrně daleko od sídla zřizovatele a dalších centrálních institucí.

Josef Jančář

VOLKSKUNDLICHE REVUE 4/92

Herausgeber: Ústav lidové kultury (Institut für Volkskultur) 696 62 Strážnice (ČR)

ETHNOGRAPHIC REVUE 4/92

Published by Ústav lidové kultury (The Institute of folk Culture) 696 62 Strážnice (ČR)

VOM INHALT

Die vierte Nummer der Národopisná revue 1992 bringt die abschließenden Beiträge zur Meinungsumfrage über die Bedeutung der traditionsmäßigen sowie volkstümlichen Kultur in unserem Leben (die Schriftsteller Antonín Přidal, Antonín Bajaja und Přemysl Rut, der Musikredaktor Zdeněk Bláha und der Archäologe Jiří Pavelčík). Der Hauptartikel ist eine Studie von Martina Pavlicová: Gestalten aus der Geschichte der böhmischen Ethnochoreologie. Die Verfasserin behandelt ethnochoreologische Daten in den Werken bedeutsamer Persönlichkeiten der tschechischen Kultur des 19. Jh. (Jan Jeník von Bratřice, Václav Krolmus, Josef Jaroslav Langer und Jan Neruda). Sie verfolgt, inwieweit diese Autoren dem Volkstanz in historischen Zusammenhängen Interesse schenken. Durch zahlreiche Zitate aus deren Werken gelingt es ihr auch, den jeweiligen Zeitgeist, bzw. die gesellschaftliche Atmosphäre wiederzugeben.

Über das Schaffen des bedeutenden tschechischen Folkloristen Jaromír Jech, der 1992 verstorben ist, berichtet auf S. 162 - 164 Marta Šrámková.

Einen Teil der vierten Nummer von Národopisná revue bildet wieder eine Photo-Beilage, diesmal aus dem Schaffen des slowakischen Photographen Ľubo Stach. Er widmete einen beträchtlichen Teil seiner Schaffungskraft der Dokumentation des Lebens in der mährischen region Valašsko (Walachei).

Ebenso wie zum Abschluß des Jahrganges 1991 wird auch diesmal abschließend das Lebenskredo einiger jubilierender Mitarbeiter abgedruckt - speziell über deren Beziehung zur wissenschaftlicher Ethnographie. Diese Texte auf Seiten 173-180 haben eine charakteristische Überschrift Worte als Samen.

Auf S. 181-189 werden Berichte und Auswertungen von Folklore-Festspielen in der Tschechischen Republik sowie Informationen über ethnographische Literatur veröffentlicht. Sie werden vom Jahresbericht über die Tätigkeit des Institutes für Volkskultur in Strážnice für das Jahr 1992 ergänzt.

FROM THE CONTENTS

The fourth issue of the Národopisná revue 1992 brings the final contributions to the survey focused on the importance of traditional and folk culture in our life (writers Antonín Přidal, Antonín Bajaja and Přemysl Rut, the musical editor Zdeněk Bláha and archeologist Jiří Pavelčík). The leading article is the study of Martina Pavlicová: Personalities of the history of the Czech ethnochoreography. The author investigates the ethnochoreographic knowledge expressed in the works of significant representatives of the 19th century Czech culture (Jan Jeník of Bratřice, Václav Krolmus, Josef Jaroslav Langer and Jan Neruda). She follows the scope of their interest in folk dance within the context of the period. By numerous quotations of their works she succeeds to exemplify the social atmosphere of those times.

The work of the important Czech ethnographer Jaromír Jech who died 1992 is the subject of the article by Marta Šrámková in pages 162-164.

Part of the fourth issue is again a photographic annex, this time by the Slovak photographer Ľubo Stach. He devotes a considerable part of his work to the documentation of the life in the Moravian region of Valachia.

Similarly to 1991, also the closing issue of Národopisná revue 1992 comprises the "credo" of our associates celebrating some sort of jubilee; they speak of their relation to scientific ethnography. These texts in pages 173-180 have a characteristic heading: Words as seed.

Reports and evaluations of folklore festivals in the Czech Republic and information of specific literature can be found in page 181-189. They are complemented by the annual report of the Institute of Folk Culture in Strážnice for 1992.

ÚSTAV
LIDOVÉ
KULTURY
STRÁŽNICE